اندیال خوشال

لیکوال

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

له ۱۳۷۱ څخه تر ۱۳۸۰ ل کال پورې په کابل پوهنتون، پښتو څانګه کې پر تدریسي چارو بوخت وم، په څو سمسترونو کې د خوشال پېژندنې مضمون د تدریس چارې ماته راسپارل شوې وې، خو د یادو کلونو په ترڅ کې دا مضمون چې په دوو سمسترونو کې تدریسېده، په متواتر ډول ماته نه و راسپارل شوی، نو ځکه خو د یو منظم تدریسي کتاب د لیکلو چارې برابرې نه شوې. ما د تدریس پر مهال اکثره د خوشال بابا په اړه له متفرقه اثارو، د بابا له خپلو اثارو او د نورو استادانو له هغو لکچرنوټونو څخه ګټه اخیسته، چې تر دې د مخه لیکل شوي وو او دا مهال زموږ په واک کې وو. یاد کلونه هغه مهال و، چې د بېلابېلو جګړو او نورو ډول ډول بندیزونو له امله پوهنتون لکه چې پخوا و او یا اوس دی، هسې او داسې نه و، نږدې ځلورنیم کلونه پوهنتون په مهاجرت او نږدې نور پنځه کلونه یې په بندیزونو کې تېر کړل. خو هغه وخت، کله چې هم د تدریس زمینه برابره شوې، له ما سره د خپل هر تدریسي مضمون لپاره د یوه تدریسي اثر د رامنځته کېدو هیله پیاوړې شوې ده، د خوشال پېژندنې مضمون د تدریس پر مهال ماته دا څرګنده شوه چې محصلین د خوشال د ژوندانه او مبارزو ترڅنګ د هغه فکري نړۍ لید ته هم زیات لېوال دي. د ۱۳۷۹ل کال په لومړیو کې ما د خپلې علمي ترفیع (پوهنملی علمي رتبې) لپاره د (خوشال اندو ژوند ته یوه لنډه کتنه) تر عنوان لاندې موضوع ثبت کړه. د پوهنتوني ترفیعاتو له قانون سره سم د یو کال په موده کې باید د ترفیع اثر بشپړ شي. د هغه وخت د حالاتو، ستونزو، بوختیاوو او تنګسیاوو په پام کې نیولو سره مې کله کله د ترفیع پر دې ټاکلې موضوع هم کار کاوه، نو کله چې د ترفیع ټاکلی وخت راورسېد، دا اثر هم د ترفیعاتو له غوښتنو سره سم بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو. د علمي ترفيع په توګه ددې اثر د ټاکنې پر مهال، زما هدف دا و چې دا اثر تر ترفيع وروسته د يوه تدريسي او يا هم د يوه مرستندوی تدريسي اثر په توګه محصلينو ته وړاندې کړم، د تدريس په بهير کې ددې اثر اړانه او منځپانګه ورو ورو پسې بډايه او بيا به يې وروسته د يوه مناسب تدريسي کتاب په توګه چاپ کړم، خو د تېرو کلونو په بهير کې ماته د ګڼو نورو عواملو او بوختياوو له امله ددې زمينه برابره نه شوه، چې يا پر دې اثر نور کار وکړم او نه هم د تدريس په بهير کې ماته د خوشال پېژندنې مضمون را په برخه شي، چې په عملي ډګر کې ددې اثر نيمګړتيا پوره او کره کړم او د بشپړتيا لپاره يې کار وکړم، نو په دې خاطر نږدې اته کلونه دا اثر همداسې پاتې شو. اوس ځينې هغه ناچاپ کتابونه چې ما په دې اثر کې معرفي کړي و، چاپ شوي هم دي، لکه د سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار (خوشال خان خټک او څو نور فرهنګيالي خټک) او د مېرمن خديجه فيروزالدين (د خوشال ژوند او مبارزه)، سربېره پر دې سرمحقق زلمی هېوادمل د ((ننګيالی د زمانې)) په نامه يو اثر چې د خوشال پېژندنې په برخه کې يو ډېر پراخ، هراړخيز او شارح اثر ګڼل کېږي او تر دې دمخه د بابا په اړه نورو اثارو ته يې هم په کې اشاره کړې، ليکلی او چاپ کړی دی. له دې اثر څخه د کابل پوهنتون د ژبو او ادبياتو پوهنځي د ۱۳۸۲او ۸۷ کلونو د ماسترۍ پروګرام د محصلينو لپاره د خوشال پېژندنې مضمون د يوه تدريسي کتاب په توګه هم ګټه پورته کېده. دغه راز په تېرو څو کلونو کې د بابا د فکر او ژوند په اړه نورې په لسګونو ليکنې هم شوي او د بابا د ژوند د څلورسومې کليزې په وياړ په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې له خوا يو نړيوال سيمينار هم جوړ شوی و او د بابا په اړه ځينې نور اثار هم چاپ شوي دي.

په دې شپو ورځو کې زه غواړم خپلې تېرې ليکنې او کړی کار يو ځل بيا له نظره تېر او ځينې ليکنې چاپ کړم، نو (د خوشال اند و ژوند ته يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتنه) اثر مې هم په دې لړ کې، د علمي ترفیع د یوې ټایپي نسخې له مخې کمپوز ته برابر کړ. دا اثر مې په نوې بڼه کمپوز کړ، په متن کې مې ګوتې ونه وهلې او د هغه وخت د شرایطو د یوه محصول اثر په توګه مې هماغسې پرېښود، چاپ مې ورته ځکه مناسب وګاڼه چې د خوشال بابا په باب چې هر څومره اثر ولیکل شي بیا به هم کم وي، د خوشال بابا په جامع فکر کې داسې څه شته چې هر څوک ترې خپل خپل تعبیر واخلي او یا هم بابا هر چا ته د هغه د ذوق مطابق یو فکر ډالۍ کړي. د چاپ بله اړتیا مې دا وګڼله چې لا اوس هم د ژبو او ادبیاتو پوهنځیو د پښتو څانګې لیسانس دورې ته د خوشال پېژندنې د یوه بشپړ تدریسي کتاب اړتیا ده، نو که دا اثر لږ تر لږه د یوه مرستندوی درسي اثر په توګه کار وکړي، زما یو هدف به ترلاسه شوی وي.

د تدریس په بهیر کې کېدی شي دا اثر بشپړ او د محصلینو اړتیا له دې اړخه تر یوه حده پوره کړي. نور نو خوشال داسې یو څوک نه دی چې څوک دې هغه په یو کتابګوټي، کتاب او یا هم څو کتابو، تشریح کړي او د هغه د فکر هر ژور لید ته دې ځان ورسوي، هر چا تر خپلې وسې د بابا اندوژوند ته یوه کتنه کړې، دا لړۍ به روانه وي او دا هم د همغو کتنو په لړۍ کې یوه کتنه ده.

((د خوشال بابا اندوژوند ته یوه کتنه)) څخه مې (اندیال خوشال) ته ځکه د اثر نوم ور بدل کړ چې د اندیال، (مفکر) خوشال د فکر څېړنې ته لا ډېره اړتیا ده.

سره له دې چې د بابا د شخصي، ټولنیز او سیاسي ژوندانه دهر ډګر څېړنه موږ ته د ژوند او روزګار ډېرې تجربې را په برخه کوي او دا برخه نورې نورې څېړنې ته هم اړتیا لري، په تېره بیا دا چې دا تجربې تراوسه پورې راغځېږي او تکرارېږي او موږ باید له هغو څخه پند واخلو، خو د بابا فکر داسې دی، چې دومره، بکر، تازه او نایاب دی چې د زمانې پوړۍ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګردونه يې ځلا او ښکلا ، موثريت او جذابيت کمولای نه شي، موږ د بابا له فکر څخه نه يوازې د افغان ملت د يو معمار او بنسټګر عنصر په توګه کار اخيستلای شو ، بلکې د بابا فکر د بشري نړۍ د سوکالۍ لپاره داسې يو ځلند مشعل دی چې د نړۍ د هر وګړي ذهن او فکر روښانولای شي. د بابا په تفکر کې داسې ستر مضمونونه، رازونه او ګنجونه پټ دي چې هغه جغرافيايي او موسمي بريدونه نه پېژني او ((انسان)) د ((انسان)) په توګه ورڅخه ګټه اخيستلای شي، نو ځکه خو زه د يوه وړانديز په توګه ټينګار کوم چې زموږ د انديال (مفکر) بابا د فکر خزانه بايد لا وپلټل شي او لا وشنل شي.

د همداسې ارمان د پوره کېدو په هيله
پوهندوی محمد اسمعيل يون
ارګ- د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان
۱۳۸۷ل کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د خوشال بابا پېژندګلوي

الف- ژوند: خوشال خان پر (۱۰۲۲) هـ ق کال چې له (۱۶۱۳ میلادي کال) سره سمون خوري، د اکوړي په سرای کې زېږېدلی دی. خپله خوشال خان هم همدا نېټه په خپل یو بیت کې ثبت او د هغې یادونه یې کړې دی:

د هجرت زر دوه ویشت سن و
چې زه راغلم په جهان

خوشال خان د شهباز خان زوی، د یحیی خان لمسی او د ملک اکوړي کړوسی و. خوشال په خپله یوه قصیده کې خپل غور نیکه (ملک اکوړي) پورې خپله پېژندنه داسې کړې ده:

زه خوشال د شهباز خان یم — چې تورزن یم کان په کان
شهباز خان د یحیی خان — چې بل نه و هسې ځوان
یحیی خان د اکوړي و — چې په توره شو (سلطان)
د اکبر پادشاه په دور — شو د خپل ولس تورخان
د هجرت زر دوه ویشت سن و — چې زه راغلم په جهان
د هغه دور باد شاه و — قدردان شاه جهان
د پلار ځای و ما راکړ — په ولس شوم حکمران(1)

1

خو نسبنامه چې د خوشال بل منثور اثر دی او لومړی ځل افضل خان په تاریخ مرصع کې ځی کړی او بیا په مستقل ډول هم چاپ شوی دی، خوشال خپله پېژندګلوي په ترتیب سره په (شلم) پښت خرښبون بابا، ته رسولې ده.

خوشال په نسبنامه کې وایي:

((خوشال خان د شهباز خان، شهباز خان د یحیی خان، یحیی خان د ملک اکوړي، ملک اکوړ د درویش چې مشهور په چنجو دی، چنجو د تمن، تمن

---

(۱)- د خوشال خټک کلیات لومړی ټوک، د افغانستان اکاډمۍ ۱۳۵۸ل کال لیندی، د محمد صدیق روهي له خوا د خوشال خان خټک پېژندګلوي، نهه ویشتم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حسن، حسن د شیخ علي، شیخ علي د عطا ، عطا د بټي، بټي د انو ، انو د برګویټ، برګویټ د تري، تري د تورمان، تورمان د لقمان چې مشهور په خټک دی، لقمان د ککي، ککی د کرلاڼ، کرلاڼ زوی د هوني دی او هوني داخل په اولاد د سړبن دی چې اولاد د شرکبون دی.)) [1]

دا د خوشال د زیږیدو او اصل و نسب په باب په خپله د خوشال څرګندونې وې اوس راځو د خوشال ژوند پېښو ته:

ب- ژوند پېښې: خوشال بابا څو اړخیز شخصیت و؛ هم شاعر و، هم لیکوال، هم تورزن و، هم توریال و، هم سیاستپوه و، هم سیاستوال، هم ټولنپوه و، هم رنځپوه، هم عالم و، هم مارشال، هم ښکاري و، هم فلسفي، هم تېر پوه و، هم ملتپال، خو لنډه دا چې هر څه و او ډېر زیات انساني ارزښتونه، صفتونه او هنرونه په کې راټول شوي وو. خوشال خان د ژوند د هر ډګر د مبارز په توګه په ژوند کې له زیاتو ستونزو، پېښو او کړاوونو سره مخامخ شوی و. دا پېښې اکثره ده په خپله هم په خپلو لیکنو کې ځای کړي او نورو لیکوالو او خوشالپوهانو هم د هغو یادونه کړې او هغه یې ثبت کړي دي.

مورږ به دلته د همدغو ثبت شویو پېښو لنډیز را واخلو. استاد محمد اصف صمیم په لومړي ګام کې په خپله د خوشال او په دویم ګام کې د ځینو نورو لیکوالو اثار په ډېر دقت څېړلي او د خوشال ژوند پېښې یې ګام پر ګام تعقیب کړي دي. دا پېښې چې د تاریخي تسلسل له مخې څېړل شوي، دلته یې په ترتیب سره وړاندې کوو:

* ۱۰۲۸ق (۱۲۱۸ع):

خوشال شپږ کلن و چې په لنډي سیند کې لاهو (ډوب) شو.

* (۱۰۳۰ق، (۱۲۲۰ع):

[1] نسبنامه د خوشال خان خټک او افضل خان، د حبیب الله رفیع سریزه، سمون او سپړنه ۱۳۷۸ل کال، ۳- ۲۳مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اته کلن و چې له څپر نه پرې کانې راپرېوته او سخت ژوبل شو.

* ۱۰۳۵ ق (۱۲۲۵ع):

په هغه برید کې له خپل پلار (شهباز) سره ملګری و، چې د باکوخان یوسفزي په مشرۍ پر ختکو وشو.

* ۱۰۴۰ ق (۱۲۳۰ ع):

لومړی واده یې له توتیا (د اشرف خان له مور) سره وشو، د واده پر ورځ د سختې تبې له امله خسر کره هم د تګ نه و، ناوې یې نیا (قذیفې ادې) راوسته، د خان دا تبه د ولس ورځې اوږده شوه.

* ۱۰۴۰ ق (۱۲۳۰ ع جون- جولای):

د واده پر ورځ یې دتبې له امله مور ته چا وویل چې برستن پرې ټینګه کړي چې خولې شي، برستن یې پرې ټینګه کړه، ښځې پرې کېناستې، ساه یې تنګه شوه، هلاکت ته نږدې شو، بې حاله بې ساه پروت و، ژړا انګولا شوه خو ساه په کې وغوړېده.

* ۱۰۴۲ ق (۱۲۳۲ع):

په شل کلنۍ کې یې په شاعرۍ لاس پورې کړ لومړی شعر یې دا ګڼل کېږي:

عقل سل د مصلحت بندونه جوړ کا
چې د عشق سیلاب پرې راشي واړه نوړ کا

* ۱۰۴۲ق (۱۲۳۲ع):

پر عیسی خېلو یې برید وکړ.

۱۰۴۴ق رمضان ۹ (۱۲۳۵ع ۱۷ مارچ):

اشرف خان زوی یې وزېږېد.

* ۱۰۵۰ ربیع الثاني ۱۷ (۱۲۴۰ ع جولای):

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاراګړ کې د شاه جهان د زوی مراد بخش له دولس زریز لښکر سره ملګری شو او د مغولي حکومت د مخالفو ځواکونو په ځپلو کې یې لوی لاس و.

٭**۱۰۵۰** ق د شوال لومړۍ (**۱۲۴۱** ع جنوري):

پلار یې له یوسفزیو سره په جګړه کې سخت ژوبل شو او له همغه ټپ نه ځو ورځې وروسته مړ شو.

خان وایي:

سن د هجر زر پنځوس
چې شهید شه شهباز خان

٭**۱۰۵۰** شوال **۵** جمعه (**۱۲۴۱** ع جنوري):

خان د خټکو مشر شو.

٭**۱۰۵۰** ق، (**۱۲۴۰** ع):

له شیخ رحمکار (کاکا صاحب) سره تر ملاقات او دعا اخیستو وروسته یې لښکر تیار کړ او د یوسفزیو پر سیمه یې یرغل وکړ او بری یې وګاټه او د خپل پلار تر بدل اخیستو وروسته بریالی کور ته راستون شو.

٭ **۱۰۵۰** ق ذیقعده (**۱۲۴۱** ع):

پر یوسفزیو باندې تر بري وروسته ورته شاه جهان د یوه فرمان په ترڅ کې د شهباز خان رسمي او قومي مقام وسپاره.

٭ **۱۰۵۰** ق محرم شپږمه (**۱۲۴۲** ع اپریل **۷**):

سعادت خان زوی یې وزېږېد چې خان یې د زوکړې ماده په ((غازي دل)) کې رانغښتې ده.

٭ **۱۰۵۲** ق (**۱۲۴۲** ع):

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کواټ د ختیکو په شمال کې یې په ((رېسبې)) کې د شاه جهان له مشر زوی دارالشکوه سره وکتل چې د ایرانیانو د مقابلې لپاره (کندهار) ته روان و.

* **۱۰۵۲**ق (**۱۶۴۲**ع):

د شاه جهان زوی دارالشکوه له ((محال)) نه بې برخې کړ.

* **۱۰۵۳** ربیع الاول یوولسمه (**۱۶۴۳** جولای دویمه):

بهرام خان ورکره وزېږېد، خان یې د زوکړې ماده ((بخت بابا آمد)) ویلې ده.

* **۱۰۵۵**ق/ ذوالحجه/ لومړۍ (**۱۶۴۵**/ جنوري **۲۷**):

د شاه جهان د کشر زوی مراد بخش په هغه لښکر کې دویم ځل ملګری شو چې د بلخ او بدخشان ماموریت ته د تګ په لړ کې پېښور ته راغی.

* **۱۰۵۵** ق (**۱۶۴۵**ع):

پر دغه کال یې دا قصیده وویله:

د ډهلي د ښهرښه شان او شوکت و
لور په لوري ښکلي عمارت و
که ددې ویلو حال له مانه غواړې
په حساب کې واوره کال د ((قرشت و))
ابتدا ددې بیان په نمازپښین وه
د ماښام په وخت یې شوی نهایت و

* **۱۰۵۵** ق (**۱۶۴۵**ع):

لومړی ځل یې د بلخ او بدخشان په مهم د (اصالت خان) تر مشرۍ لاندې برخه واخیسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

* (۱۰۵۲ ربیع الثاني ۲۷ (۱۶۴۲ جون):
له خپلو پلیو (پیاده) لښکریانو سره اصالت خان پنجشېر ته ورغی.

* ۱۰۵۲ جمادي الاولی ۳ - ۴ (۱۶۴۵ جون وروستۍ):
تر دغه وخته یې د بهادرخان داودزي او اصالت تر مشرۍ لاندې په بلخ او بدخشان کې د ستاینې وړ خدمتونه وکړل.

* ۱۰۵۲ جمادي الاولی ۱۵ (۱۶۴۵ جون وروستۍ):
د بلخ د مهم په لړ کې نهرین (دکندوز په جنوب کې) نه نیلاب ته لاړ. پر ۱۰۵۲ د افغانستان او تاجکستان پر پوله پرتې سیمې حضرت امام صاحب ته لاړ.

* ۱۰۵۸ ق (۱۶۴۷ع):
عابدخان ورکره وزېږېده چې خان یې تاریخ ((عابدخاني زلی رسید)) ویلی دی.

* ۱۰۵۹ وری دولسمه (مارچ- اپریل ۱۶۴۸ع):
دغه قصیده یې وویله:

چـــې موســـم مـــې د ګلونـــو د ګلـــزار شـــي
نـــرم نـــرم ترشـــح پـــه مرغـــزار شـــي
زر اتـــه پنځـــوس کلونـــه د هجـــرت وو
د نـــوروز پـــه دولســـم چـــې دا ګفتـــار شـــي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٭ **۱۰۵۹** صفره وروستۍ (۱۶۴۸ع د اپریل دویمه):

له اټک نه پورېوت او د میرزا ابوالحسن (اصف خان) د یوې ښکلې ماڼۍ او باغونو د زړه راښکونکو منظرو په باب یې یو اوږد نظم وواېه.

٭ **۱۰۵۹** ق (**۱۶۴۸**ع):

شاه جهان د یوسفزیو سردار کړ.

٭ **۱۰۵۹**ق (**۱۶۴۸**ع):

دارالشکوه ترې منصب او سرداري واخیستل.

٭ **۱۰۵۹**ق (**۱۶۴۸**ع):

پر دغه کال چې شاه جهان له ایرانیانو څخه دکندهار د نیولو په نیت د مهم د انتظام په لړ کې کابل ته، ته او پر اباسین پورېوت، خان یې هرکلی وکړ او تر (ډکې) پورې ورسره ملگری لاړ بیا وروسته کابل ته هم ورغی او همل‌ته ورته شاه جهان د یوسفزیو د ملک انتظام وسپاره.

٭ **۱۰۶۰** محرم (**۱۶۴۹**ع):

نظام زوی یې وزېږېده چې خان یې د زوکړې دا تاریخ وواېه: ((نظام کل وجود)).

٭ **۱۰۶۱**ق د صفرې **۱۳**مه (**۱۶۵۵**ع):

ظفر زوی یې وزېږېد چې خان یې د زوکړې ماده ((کل ریاض)) ویلې ده.

٭ **۱۰۶۲**ق جمادی الاولی (**۱۶۵۲**ع):

د خان دوه زامن سکندرخان او کمال خان پر همدغه کال وزېږېدل.

٭ **۱۰۶۲**ق، (**۱۶۵۲**ع):

دا نظم یې پر همدغه کال وواېه.

کلــــه مـــــا وتـــــه ویـــــل کـــــړې چـــې خــــدمت کــــړه
پـــــه خــــدمت کــــې دل نشـــــین د شــــاه جهـــــان شــــه
حــــــق نـــــا حـــــق خـونـــونـــــه کـــــړه د مــــــسلمانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پــــه هــــر شـــــان يـــــې خـــــواروه د دوی حرمــــان شــــه.

✵ ۱۰۶۲ق رجب ۲۴ (۱۶۵۲ع جون جمعه):
د خان مرشد حضرت شيخ رحمکار (کاکا صاحب) د اتياو کلونو په عمر، د جمعې د خطبې پر وخت وفات شو او ماښام يې جنازه خاورو ته سپارل کېده، خان يې هم د جنازې د بازو اوچتولو نېکمرغي ترلاسه کړه.
✵ ۱۰۶۳-۱۰۶۴ق (۱۶۵۲-۱۶۵۴ع):
دغه يو کلنه موده يې له بنګښو سره په جنګونو تېره شوه.

✵ ۱۰۶۳ق (۱۶۵۲ع):
د عبدالقادر خان زوکړه چې په خپله، نوم يې د تاريخي مادې پرځای پرې اېښی دی.
✵ ۱۰۶۹ ق رمضان ۲۴ (۱۶۵۹ جون):
د اورنګ زېب د دويم ځل تخت کېنې پر وخت خان له دارالشکوه نه د خفګان له امله په پښتونخوا کې د اورنګ زېب ملاتړ وکړ.
✵ ۱۰۷۰ق (۱۶۵۹ع):
د تيرا په مهم ووت او د اورنګزېب دمخالفو ځواکونو تر ځپلو وروسته بېرته خپلې سيمې ته راستون شو.
✵ ۱۰۷۰ق (۱۶۵۹ع):
د جلبۍ پر ميدان يې د دارالشکوه دملګري باکوخان تر ماتولو وررسته دا بيتونه وويل:

هر څوک دې خپل يون کا کارغه دی که کوتره
څوک چې خپل هنر بدل کا خپله چار کاندي اوتره

محمد اسمعيل يون — سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٭۱۰۷۰ ق (**۱۲۵۹**ع):

د تیرا تر پېښو وروسته يې يوسفزيو ته ماته ورکړه، په دغه لښکر کې ورسره دري زامن (اشرف خان، بهرام خان او سعادت خان) هم ملګري وو او اشرف خان په لومړي ځل د پلار تر بولۍ (قوماندې) لاندې په جنګ کې برخه واخیسته.

٭ ۱۰۷۰ رجب ۲ پنجشنبه حمل (**۱۲۲۰**ع فبروري):

د تیرا له مهم نه بریالی راستون شو، په کواټ کې ورته د بنګښو دمشرانو شېرمحمد خان کواټي مور (بي بي دوره) چې د زوی په غیاب کې د قوم مشره وه، مېلمستیا وکړه.

٭ **۱۰۷۲** ق لړم (**۱۲۲۱** اکتوبر نومبر):

خیراباد ته مخامخ يې په اباسین کې بېړۍ د دوو ګټو ترمنځ دوه نیمه شوه، سعادت خان او بهادرخان ورسره وو، يوه تخته پاتې شوه، تخته او بو ښکته پورته خوځوله، د شپې ناوخته پرې يوه پهره رابرابره شوه او بچ يې کړل.

٭ **۱۰۷۴** د جمادي الثاني نیمايي جمعه (**۱۲۲۵** فبروري):

د پېښور دصوبه دار سید امیر خوافي خان په حکم پېښور ته راغی، تر دريو ورځو وروسته يې ونیو، پنځسېرۍ بېړۍ يې ورواچولې او تر دوو میاشتو ایسارولو وروسته يې د روژې په نیمايي کې ډهلي ته واستاوه.

٭ **۱۰۷۴** ق جمادی الثاني (**۱۲۲۵** فبروري):

دا قصیده يې پر همدغه وخت وویله:

و مغولو ته خبرې په وربوزکړم
سر مې پرېوزه که به سر ورته بیا کوز کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

* ۱۰۷۴ شعبان (۱۲۲۵ اپریل):
دا قصیده یې ډهلي ته د تګ پر لار وویله:

زمـــانې لـــه ښـــو یـــارانو نـــه مهجـــور کـــړم
څـــه بـــلا یـــې مبـــتلا پـــه ډېـــر ضـــرور کـــړم
دا بیـــان مـــې د غعـــد پـــه کـــال ویلـــی
پـــه شـــعبان چـــې د لاهـــور پـــه ســـیند عبور کـــړم.

او دا قصیده یې هم همدا وخت وویله چې مقطع یې ده:

ما خوشال په خوب دا حال لیدلی نه و
چې به دا د غم بیتونه په پنجاب کښم.

* ۱۰۷۴ ق رمضان نیمایي (۱۲۲۵ع):
په ډیلي کې مغولي دربار ته وروستل شو.

زه هـــم پـــه وســـط د رمضـــان کوچمـــال کوچمـــال
ورغلـــم دربـــار تـــه زر څلـــور اویـــا و کـــال

* ۱۰۷۴ ق شوال (۱۲۲۵ جون):
مغولي دربار ته د پېښور دصوبه دار سید امیرخان هغه لیک ورغی چې پکې غوښتل شوي وو؛ خوشحال باید نه په ضمانت خوشې شي او نه په رعایت، ځکه دده خلاصون ګډوډي پیدا کوي.
* ۱۰۷۴ ق (۱۲۲۵ ع):
بختناک زوی یې وزېږېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

✴ **۱۰۷۴** ق ذیقعده (**۱۶۶۵** جولای):
د رنتهبور له کوټ نه يې اګرې ته بوته.
✴ **۱۰۷۵** ق (**۱۶۶۵**ع):
فراقتنامه يې په رنتهبور کې بشپړه کړه:

دوه ســـوه شـــل بيتونـــه دي يـــوولس بنـــده ښـــه
مـــا پـــه رنـــتهبور کـــې د زړه تـــاو پـــرې ســـړاوه

✴ **۱۰۷۵** ق (**۱۶۶۵**ع):
دا بوللـه يې پر دغه کال وويله:

يوهســـــې ســـــتوری وخـــــوت پـــــه دا بـــــده زمانـــــه
چـــې ګـــز يـــې د لمبـــه غونـــدې تـــر خولـــه ځـــي زبانـــه
دا کـــال مـــې پـــه حســـاب کـــې پـــوره (عـــين غـــين هـــې) و
پخپلـــه بـــه پـــرې پـــوه شـــي چـــې ســـړی وي فرزانـــه.

✴ **۱۰۷۵** دنوي کال ورځ (**۱۶۶۵**ع):
دا بوللـه يې هم د رنتهبور د ورځو پيدا وار دی:

هغـــه خـــدای چـــې بنـــدي کـــړی يـــې خوشـــال
هـــم هغـــه بـــه يـــې خلاصـــی کـــا پـــه هـــر حـــال
زر پنځـــــه اويـــــا کلونـــــه د هجـــــرت وو
پـــــه اغـــــاز د نـــــوي کـــــال شـــــو دا مقـــــال

✴ **۱۰۷۶** ق رمضان /لسمه (**۱۶۶۶** اپريل):
اشرف خان ته يې له رنتهبور نه دا وصيت نامه وليکله:
((اووه پړکه وصيت نامه مؤکده په ډېر تاکيد موشحه په مبالغه شديد ، چې فرزند ارجمند ، د اشرف خان واړه فرزندان جميع خواهان، ياران دې په دا عمل وي، عمل دې د هر يوه پرې تل وي، د ما د قيد په حادثه د اولس اووه قسمه عالم داخل دی...))

(c) ketabton.com: The Digital Library

✷ ۱۰۷۲ ق (۱۶۶۵ع):
خان خپله د ستارنامه د رنتهبور د اورنگزېب په زندان کې ولیکله:
انشاء قطعه یې دا وویله:

داکتـــاب چــې پــه پښــتو خوشــال انشــاء کــړ
پخــــوا نـــــه دی انشـــــاء کـــــړی پښـــــتانه
کـــه تـــاریخ یـــې د انشـــاء لـــه مـــا نـــه غـــواړې
وایـــــم دا بـــــس دی محنــــــت دبېلتانـــــــه

✷ ۱۰۷۶ ق ذیقعده پنځمه (۱۶۶۶ ع جون):
له رنتهبور نه اګرې ته بوتلل شو او له همغه ځایه بیا خوشې کړای شو.
✷ ۱۰۷۷ ق رجب لومړۍ (۱۶۶۷ فبروري):
له زندان نه تر خلاصون وروسته په ډهلي کې نظربند و ، ما سخوتن مهال پر آس سپور و ، له اسه پرېوت او پښه یې ژوبله شوه.
✷ ۱۰۷۷ ق رجب څلورمه (۱۶۶۷ فبروري) :
له آسه تر پرېوتو درې ورځې وروسته یې دا قصیده وویله:

چـــې بهتـــر تـــر هـــر نعمـــت دی
کـــه نعمـــت دی روغ صـــورت دی
مـــــا چـــــې دا قصـــــیده ووې
پـــــه ډهلـــــي مـــــې اقامـــــت دی
څلورمـــــــــــه د رجـــــــــــب وه
زر اووه اویـــــــــا هجـــــــــرت دی.

✷ ۱۰۷۹ ربیع الاول (۱۶۶۸ع اګست):
فرحت خان زوی یې د هندۍ مور له غېږې پیدا شو.
✷ ۱۰۷۹ ق لومړۍ خور لسمه (۱۶۶۸ع):

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم ځل د اورنګزېب منصبدار شو.

✷ ۱۰۷۹ق (۱۶۶۸ع):
له هند نه وطن ته راغی.
✷ ۱۰۷۹ ق (۱۶۶۸ ع):
د لنګر کوټ له جوړولو سره یې مخالفت وکړ.
✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹- ۷۰ع جون):
مهابت خان لنګرکوټ جوړ کړ چې خان ورسره د خپل اختلاف او ناخوښۍ یادونه داسې کوي:

لنګــــر کـــــوټ مغلـــــو ســـــاز کـــــړ
زه پــــه ننـــګ بیـــا د افغــــان شــــوم
کـــــه یوســــــف و کـــــــه منـــــــدړ و
زه د دواړو نګهبـــــــــــان شـــــــــوم.

✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹ ع):
پر دغه کال کابل ته لاړ او دا غزل یې هم هلته وو ایه:

چـــې ښـــه ترویـــت دخپلـــې چـــارې ځیـــر کـــړ
ځـــان مـــې واړه حبطـــه پـــه خپـــل تـــدبیر کـــړ
پـــوره زر اتیـــا کلونـــه پـــه کابـــل کـــې
دا غـــزل مـــې پـــه بیـــاض بانـــدې تحریـــر کـــړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

✷ ۱۰۸۰ ق (۱۶۶۹ ع):
مشره بي بي (توتيا ګله) يې پر همدغه کال ومړه.

پـــوره زر اتيـــا کلونـــه دهجـــرت وو
چــې دمــور پــه خــوا مــې ومــړ مشــر کــور.

✷ ۱۰۸۰ ق صفر (۱۶۶۹ ع جولای):
د پلار د وفات پر دېرشم کال يې مور وفات شوه.

چــې د پـــلار د مـــرګ مـــې تېـــر شـــو پـــوره قـــرن
د صـفـــــرې پـــــه مـــــياشت ومـــــړه زمـــا مـــــور.

✷ ۱۰۸۰ ق صفر (۱۶۷۰ ع جون):
دابولله يې وويله:

پـــه ځـــان او پـــه جهـــان کـــې مـــا دوه ځيـــزه دي وکښلـــي
پـــه ځـــان کـــې دواړه ســـترګې پـــه جهـــان کـــې واړه کښلـــي
دوه بهـــره دوه مطلـــع لـــري کـــه دا قصـــيده ګـــورې
زر يـــو اتيـــا کلونـــه پـــه صـــفر کـــې مـــا ويلـــي.

✷ ۱۰۸۱ شوال وروستۍ (۱۶۷۱ ع مارچ):
دا بولله يې وويله:

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــا خلـــف چـــې حوالـــه کـــړ پـــه تقـــدير
نصـــيحت وربانـــدې نـــه کانـــدې تـــاثير
د شـــوال وروســـتۍ ورځ کـــال د ((غفـــا)) دی
مـــا چـــې دا شـــپېته بيتونـــه کـــړل تحريـــر.

* ۱۰۸۱ ق ذوالحجه (۱۲۷۱ع می):
له دوه کلنۍ نس ناستې (اسهال) نه روغ شو.

کـــه دعـــا ده کـــه توبـــه ده کـــه دارو
و خوشـــال خټـــک تـــه خـــدای ورکـــړه شـــفا
پـــه دوه کالـــه د اســـهال پـــه رنـــځ اختـــه و
تـــرې خلاصـــی پـــه ذوالحجـــه و د غفـــا

* ۱۰۸۱ بوکه (دلو) (۱۲۷۱/جنوري- فبروري)
ددې کال د ودانۍ اټکل په دې قطعه کې کوي:

د غفـــا پـــه بوکـــه پرېـــوتې پـــه غرونـــو
تـــر کابلـــه تـــر اټکـــه ســـپينې واورې
شـــکر زر بـــه درســـت جهـــان ســـره ګلـــزار شـــي
د بـــد کـــال پـــه ســـرخو بيـــا شـــوې تـــورې خـــاورې.

* ۱۰۸۳ ق محرم دويمه (جمع) (۱۲۷۲ع اپريل ۳۰):
دخيبر جنګ په پښتونخوا کې دمغولي صوبه دار محمد امين په حکم وشو او خوشال پکې د يوه محسن په توګه د هغه ملاتړ وکړ، خو پښتنو د ايمل خان مومند او دريا خان اپريدي په مشرۍ ځلوېښت زره مغولي پوځ تس نس کړ.

* ۱۰۸۳ ق محرم درېيمه /شنبه (۱۲۷۲ع اپريل می دويمه):

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا قطعه يې د خيبر جنګ يوه لنډه خو ژوره نقشه انځوروي:

دويـــم د محـــرم ورځ د شـــنبې كـــال د غفـــج
نـــه غشـــي وو نـــه تـــورې چـــې مغولـــو وكـــړ پـــج
شـــينوارو افريـــدو يـــو د ډكـــې خـــوارو مومنـــدو
روپـــۍ يـــې پـــه خـــروار، يـــوړې مهـــران واړه پـــه چـــج

✷ ۱۰۸۳ ق ربيع الاول لومړۍ (۱۶۷۲ ع جون):
بهرام ورپسې د مغولو په لمسون راواخيسته.
✷ ۱۰۸۳ ق ذي القعده وروستۍ (۱۶۷۳ ع مارچ):
له بهرام سره يې شخړې وشوې چې خان په كې لاسبرى و.
✷ ۱۰۸۴ ق محرم نهمه (۱۶۷۳ ع اپريل ۲۷):
خان له نظامپور نه ډمبرې او غربين ته له مغولي پوځ سره د مقابلې لپاره اپريديو ته د جرګې په نيت ورغى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

٭ ۱۰۸۴ ق محرم یوولسمه (۱۲۷۳ ع اپریل ۲۹):

مغولي پوځ له نظامپوره ولېږل، خان ورپسې د سونیالي پر غاښې ورواوښت، تر یوه پهره جنګ وشو. د دښمن دولس کسه مړه او تر سلو زیات ټپیان شول. د خان لښکر (خټک او اپریدي) تېر ماسپښین ګاړو ته کوز شو.

٭ ۱۰۸۴ ق محرم دولسمه (۱۲۷۳ ع مې لومړۍ):

له (ګاړو) نه د (نیلاب) پر کلیو ورغی ((توهه)) او نور کلي له یوې مخې ووهل شول، د کټروشل د بړش ځوانان ومړل، بند او ولجه هم ډېر شول.

٭ ۱۰۸۴ ق محرم دیارلسمه (۱۲۲۳ مې دویمه):

له نیلاب نه ډمبرې ته روغ رمټ راستون شو.

٭ ۱۰۸۳ ق محرم (۱۲۷۳ ع اپریل مې):

بیا یې له بهرام سره په جګړو کې برې په برخه شو.

٭ ۱۰۸۴ ق محرم څوارلسمه (۱۲۷۳ ع مې څلورمه):

د اپریدیو مخور یې رخصت کړل او د جاروتو تړون لاسلیک شو ، نظام خان او عثماني یې دریاخان ته ولېږل.

٭ ۱۰۸۴ ق صفره اتمه (۱۲۷۳ مې ۲۲):

اشرف خان یې د دریا خان په لیکلې غوښتنه له مغولو سره د روغې جوړې په نیت خیبر ته ولېږه، خو روغه ونه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

* ۱۰۸۴ ق ربیع الاول اوومه (۱۲۷۳ ع جون ۲۵):

خان وایي: له بهرام سره مې د مقابلې لپاره ابراهیم کډو راوباله، هغه رډ ځواب راکه چې زما وسه نشته، ته توتکی پرېږده، زه هم یو څو ورځې وروسته درپسې درځم، مقصود یې دا و چې که دی له موږ نه ورک شي، موږ به په خوړه کې له بهرام سره روزګار وکړو، ماته ژړا راغله، مراد خان دمیتو او مهمندي ممه خېل وقهرېدل، ویل، مونږ خو خپل سر دخدای رضا، ننګ او د خان د نمک لپاره په میدان کې ایښی، د جنګ حکم مې ورکړ، د برش څلوېښت سواره، د بهرام پر لښکر چې په یوه کروه فاصله کې پروت و، ورغلل، د بهرام لښکر وبوږنېد تار په تار شو.

* ۱۰۸۴ ق شعبان اوولسمه (۱۲۷۳ نومبر):

پر نوښار باندې برید د خټکو او اپریدیو په مرسته وشو. په دغه برید کې د پښتنو مقابلې ته اورنګ زېب، شجاعت خان او مهاراجه جسونت سنګهـ ورولېږل.

* ۱۰۸۴ ق (۱۲۷۳ع):

دا قصیده یې په تخت کوټ کې د استوګنې پر وخت وویله:

پرورده که دمغولو په نمک یم
د اورنګ له جوره هم له غرېوه ډک یم
د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګیالی د زمانې خوشال خټک یم.

دا قصیده یې نظامپور نه د راتلو پر وخت وویله:

د فساد فکر مې نشته خدای حاضر دی
خپل ساعت به تېروم عمر اخر دی
د چا زړه به هسې روغ په دنیا نه وي
د خوشال خټک چې چاود ځنې خاطر دی.

* ۱۰۸۴ ق (۱۲۷۳ع):

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تیرا کې یې له دریاخان، تاتارخان، شابیک خان کواټي او ملک خواس خان سره لویه جرګه وشوه او پر نوښار یې د برید پرېکړه وکړه.

* ۱۰۸۵ ربیع الاول لومړی (۱۶۷۴ ع جون):

له بهرام سره یې بیا په دې جنګ وښت چې بهرام د مهابت خان په لمسون غوښتل چې خان د چراټ په جنوب کې له توتکي نه وباسي، یاني مهابت خان به د بهرام پر ځای بیا مشري اشرف خان ته ورکړي، خو بهرام بریالی نه شو، البته خان له بهرام سره په ټولو ښتو کې سور مخ و.

* ۱۰۸۵ق/ د محرم وروستی ورځې (۱۶۷۴ع):

له خوړې نه د تیرا پر لور وخوځېد، د ربیع الاول پر لومړی ورځ د تیرا میدان ته رسېد.

* ۱۰۸۴ ق ربیع الاول ۱۵ (۱۶۷۴ ع جون):

د دریا خان افریدي د ورور تاتارخان فاتحې ته ورغی.

* ۱۰۸۵ ق د جمادی الثاني وروستی (۱۶۷۴ع):

په تیرا کې یې څلور میاشتې پوره کېدونکې وې، چې د یوسفزیو د ملکانو (عبدال، طالي او اخترعلي) په بلنه د یوسفزیو پر لوري وخوځېد.

* ۱۰۸۵ ق د رجب وروستی (۱۶۷۴ع):

رستم ته لاړ او هلته یې په شپږو ورځو کې خپله ۹۱۹ بیته منظومه پښتو بازنامه ولیکله:

په نهه سوه اونولس بیته تم شوه
خاتمه ددې نظم په رستم شوه
زر پنځه اتیا کلونه د هجرت دي
د رجب ورځې اخر شوې نهایت دي
په لړم کې مې شروع بازنامه کړه
په شپږ ورځې مې تمامه په خامه کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

* ۱۰۸۴ ق ربیع الاول (۱۲۷۴ ع جون):
له خوړې نه د تیرا میدان ته ورسېد:
* ۱۰۸۵ د جمادی الثاني وروستۍ (۱۲۷۴ ع اکتوبر):
خان د راز علي او حسن علي په ملګرتیا او د اوښ سورو په بدرګه له تیرا نه یوسفزیو ته روان شو، په بازار کې له ایمل خان سره چې له تیرا نه یوسفزیو ته روان و، مخ شو، خان وایي چې سره کېناستو، خبرې مو سره وکړې، د جاروتو یې راته وویل، خو ما ورته وویل، چې که زه پوهېدلای، چې ته به راځې، نو درته ایسار شوی به وای، اپریدیو ډېر ستنولم، خو ستون نه شوم، اپریدي مې رخصت کړل، د څخوبي پر لار د ایمل خان سرې راسره ډکې ته راغله، شپه مې هلته تېره کړه، سبا ببړۍ راغله، پکې پورې وتم، پر مومندو تېرېدو، ټولو ښه پښتونولي راسره کوله، مېلمستیا یې کوله، مومند مې ښه عالم ولید، خصوصاً نظرمومند عجب ځوان و، کمال خان یې ورور و، زما ډېر خوښ شو، ډېر ننګیالی مېړه و، د پنډیالۍ پر لار تر سیند پورې وتو، په ملاګوریو کې مو شپه کړه، د چنده په لار ټوټۍ او د ختکو سیمې ته راغلم.
* ۱۰۸۵ ق (۱۲۷۴ع):
خپله خاني یې اشرف خان ته وسپارله.
* ۱۰۸۲ ق جمادی الاول لومړۍ (۱۲۷۵ ع می):
دمردان په شمال لویدیځ ۲۵ میلي کې، برمول ته لاړ او دا بولله یې وبولله:

بیـــا لـــه کومــــه راپیـــدا شــــو دا بهــــار
چـــې پـــه هـــر لـــوري یـــې ملـــک کړلـــو ګلـــزار
د دربیمـــــــې خــــــور اول کـــــال د غفـــــو و
مـــا چـــې وې پـــه برمـــول کـــې دا اشـــعار.

(c) ketabton.com: The Digital Library

✷ ۱۰۸۲ق د لوی اختر ورځ (۱۷۷۴ ع د سمبر):
د ګومبت په جنګ کې چې بنګښو ګټلی و، ژوبل شو، عبدالقادر خان هم ورسره په همدې جنګ کې ټپي شو، خان ددې جنګ انځور دا سې ایستلی دی:

همګـــــي ځوانــــان زمــــا د زړه ارمــــان دي
پکـــــې ښېلــــه د عبــــدال تانــــده ځــــواني وه
د غلــــیم ســــره پــــه آس غــــاړه غــــړی شــــو
د عبــــدال د مړنتــــوب بخــــره کــــاني وه.

✷ ۱۰۸۲ق/ دربیمه خور/ جمادي الاول (۱۲۷۵ع اګست):
نظام زوی یې ومړ، چې تاریخي ماده او ویرنه یې خان دا وویله:

خدایــه وبخښــې نظــام ځــای یــې جنــت کــړې
کــه د پــلار پــه رضــا شــي ځنــې رضــا و
پــه دربیمــه خــور کــې ومــړ کــال ((غفــو)) و
شــپږ ویشــت کالــه یــې د عمــر وو برنــا و

✷✷✷

د نظــــام د غــــشي یــــو برابــــر نــــه دي
کــه خوشــال پــه زړه خــوړلي ډېــر تاوکــه
مګــر زړه یــې د هــاتي وي چــې زغمــي یــې
دا شــیتی چــې د خوشــال پــه زړه شــوه لکــه.

✷ ۱۰۸۲ دربیمه خور اوومه (۱۲۷۵ اګست):
ملک عبدال، اختر علي او طالي برول ته ننواتې ورغلل او د هر ډول مرستې لوز او ژمنه یې ورسره وکړه، د سوات د تګ بلنه یې هم ورکړه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان وايي: ((زه هم د دوی په مصلحت دايم سوات لره روان يم، هر چې د خدای رضا شي، هغه به وشي))

✷ ۱۰۸۸ محرم (۱۶۷۷ مارچ):

د مغولي صوبه دار سيد اميرخان خوافي د دوستۍ په ويار له ځوترې نه پېښور ته د پښتنو او مغولو ترمنځ د سولې راوستو لپاره راغی، د شهزاده معظم شاه عالم هر کلی يې هم وکړ او دا غزله يې هم په پېښور کې وويله:

د بــــې ننګــــه پښــــتنو لــــه غمــــه مــــا
لويــــه پرېښــــوه ونيولــــه کمــــه مــــا
هــــاتي ځکــــه پــــه ســــرلونې تــــورې خــــاورې
چــــې خبــــر کــــړ د خوشــــال لــــه غمــــه مــــا.

✷ ۱۰۸۸ ق (۱۶۷۷ ع):

خان ددې کال د سولې او له هنده د شاه عالم د راتګ يادونه دا سې کوي:

پــــه دا کــــال چــــې شــــاه عــــالم راغــــی لــــه هنــــده
صــــــلحه وشــــــوه دمغولــــــو د افغــــــان.

✷ ۱۰۸۸ محرم (۱۶۷۷ مارچ):

له امير خان خوافي سره تر فتح اباده (دجلال اباد په لويديځ کې) پورې ملګرتيا وکړه.

✷ ۱۰۸۸ق زمری (۱۶۷۷):

دا يې ددغه کال ويلې څلوريزه ده:

ســــړ کــــال چــــې کــــال د ((رحمــــت تــــم)) دی
بــــاران پــــه هــــر چرتــــه پــــه غــــره پــــه ســــم دی
پــــس لــــه شــــپږ مياشــــتو پــــه چنګــــابن شــــروع شــــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـــه هـــره ورځـــې، تـــر نـــیم ضـــیغم(*) دی.

دا بولله یې هم پر همدغه کال وویله:

شـــپږ اووه میاشتـــې پـــه هنـــد پـــه خراســـان
چـــرته ونـــه شـــه پـــه ســـم پـــه غـــره بـــاران
دا ســـږ کـــال چـــې یـــې تاریـــخ ((رحمـــت تـــم)) دی
په وګـــړي مبـــارک دی پـه هر شـــان.

(*) د زمري یا اسد میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

* ۱۰۸۸ زمری ۲۹ (۱۲۷۲ ع)
تر شپږ میاشتې وچکالۍ وروسته د مسلسل باران یادونه داسې کوي:
چې باران په جهان وشو پس له یاسه
فتح الباب و په تحویل د سرطان
د اسد تر نویشتمه ورځ په ورځ شي
په باران سره نهال شو درست جهان.

* ۱۰۸۸ ق (۱۲۷۲ع):
د خپلو مړو هلکانو (زامنو او لمسو) غم په همدې بولله کې داسې ژاړي:
ډېر زمونږ د خپلخانې هلکان و مړل
داغ د زړه دی ((عبدالله)) د یحیی خان
په ((نیک نام)) پسې که زړه درانۍ چوي
د باکو خاطر خوشال شو په ((کامران))

* ۱۰۸۹ ق صفر د حمل دولسمه (۱۲۷۷ ع اپریل):
د ګرانۍ او وچکالۍ یاد په دې قطعه کې داسې کوي:
د نوروز په دولسم
میاشت صفر کال د غفط و
غله ګرانه کښت زبون شو
په عالم نازل خط و

* ۱۰۸۹ ق رمضان (۱۲۷۸ ع جون):
فالنامه یې نظم کړه.
* ۱۰۸۹ جمادی الاول اوومه (۱۲۷۸ ع جون):
سوات ته لاړ او اووه میاشتې هلته پاتې شو.
* ۱۰۸۹ ق د کمکي اختر ورځ (۱۲۷۸ ع فبروري)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل فقهي اثر (فضلنامې) نظمول يې چې په روژه کې يې پيل کړي وو ، د اختر پر ورځ پای ته ورسول.

دا ســــر کـــــال چـــــې د غـــــفط دی
يــــو کــــتاب مـــې پـــه نمــــط دی
پـــــه روژه کــــــې الـــــتيام شــــه
د اخـتــــــر پـــــه ورځ تــــــمام شــــه

٭ ۱۰۹۰ق (۱۲۷۸ع):
ددې بې مطلعې بوللې د بوللو کال:

قســـــمت خــــو چـــــارې راوکــــــړې
ننـــــداره د درســــــت جـهـــــان شــــوم
نــــه ګـــــناه نــــــه مــــــې تـقصـــــير و
د بادشــــاه پـــــه بنـــــد زنـــــدان شــــوم
اوس زرنــــــــوي کــــــال دهجـــــرت دی
چـــــې بــــاني ددې بـيـــــان شــــوم.

٭ (۱۰۹۰ ق رجب دربيمه (۱۲۷۹ ع د سمبر):

د کـواړ د ډوډي پـه جنـګ کې يې چې د مغـولي لاسـپوڅو پـه لمسـون ونښت، د مغولو د پلوي بنګښو لښکرو ته ماته ورکړه، دا سوبه يې داسې انځورلې ده:

د اســــد تحويـــــل زر يــــو نــــوي رجــــب و
پـــه دربـــيم د جنـــګ اغـــاز شـــو دا کـــلام
پـــه غلـــيم بانــــدې دې هســـې فـــتح تـــل وه
لکــــه دا فــــتح چــــې وشــــوه والســــلام

محمد اسمعيل يون

سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

✷ ۱۰۹۱ ق رمضان د میزان لومړۍ (۱۲۷۹ ع سپتمبر)
دا قصیده یې وویله:

راشـــــه واوره د داســـــتان
نیـــک و بـــد پکـــې بیـــان
د اویـــا کلونـــو اوس یـــم
پـــــه دا مـــــاه رمضـــــان
کـــال زر یـــو نـــوي هجـــرت دی
هـــم تحویـــل دی د میـــزان

دا قصیده یې هم پر همدغه کال په ((نړۍ)) (✷) کې وبولله:

چـــې مـــې ولیـــده د خپلـــو زویـــو کـــار
زویـــه واړه ځګرخـــون دي د خپـــل پـــلار
د هجـــرت زر ســـل کلونـــه نـــه تـــرې کـــم
چـــې نـــړۍ کـــې مـــې اغـــاز کـــړه دا اشـــعار

✷ ۱۰۹۲ ق جمادی الاول پنځمه (۱۲۸۰ ع - جون):
د اشرف خان پرځای یې بهرام خان ته مشري وسپارله.
✷ ۱۰۹۲ ق (۱۲۸۰ع):
ددې بې مطلعې بوللې یا قصیدې د بوللو کال:

زمـــا مـــــشران زویـــــه
چـــې یـــې کـــار شـــو امتحـــان
زر دوه نـــــوي د هـــــجرت
ګـــوره څـــه وکـــا اســـمان

✷ ۱۰۱۳ق / ۱۲۸۱ع:

(✷) د یو کلي نوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا غــزل یــې د هــمدې کال وینا ده:

پارینـــه چـــارې چــې ســـږ نـــه شتـــه خوشـــاله
دا د ســــږ چـــارې بـــه هـــم نـــه وې تـــر کالـــه
دا ســـږ کـــال چـــې دغفـــج دی چـــې غفـــد شـــي
امیــــدوار اوســـه لـــه بختـــه لـــه اقـــباله

✷ ۱۰۹۵ ق محرم (۱۲۸۳ دسمبر):

دا بولله یې وبولله:

زه د شـــعر پـــه کـــار هـــېڅ نـــه یـــم خوشـــال
ولـــې خـــدای مـــې کړپـــه غـــاړه دا مقـــال
نـــوې میاشـــت دمحـــرم غصـــه یـــې کـــال دی
پـــه غلـــیم مـــې غصـــه وورېـــژه دا کـــال
خدایـــه هـــومره مهلـــت ورکـــړې پـــه دنیـــا کـــې
چـــې کـــاږه کارونـــه ســـم کانـــدي خوشـــال

✷ ۱۰۹۵ ق (۱۲۸۳ ع):

پر دغه کال یې د پښتو اشعارو شمېره څلوېښت زرو ته ورسېده:

✷ ۱۰۹۵ ق شعبان (۱۲۸۳ ع):

د برات دلومړۍ شپې د خوب انځور داسې کوي:

شـــپه د بـــرات وه، یـــو خـــوب مـــې ولیـــده
کـــال یـــې ((غصـــه)) دی هـــر کـــور مـــې ښـــه لیـــده
دوه تـــورې مـــاتې شـــوې، یـــوه مـــې روغـــه شـــوه
دویـــم صمصـــام مـــې پـــه رغېـــده ولیـــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

✷ ۱۰۹۷ق (۱۶۸۵ع)

ددې کال د ټولنيزې وضعې انځورونه يې په دې بې مطلعې بوللې کې داسې کړي ده:

سږ کال چې دغواص دی
په هر لوري دي تبژن
د مرګ تبې يو ځپر دی
د ژوندون تبې بل ځېر

د خپل درويشت کلن ((بختناک)) زوی د مړينې ياد هم په همدې قصيده کې کوي:

بختناک په دوه هفتې شي
تر فانې جهانه سېر
ژوندی و درويشت کاله
زلميتوب شه باندې زلېر

✷ ۱۰۹۸ ق (۱۶۸۵ ع):

ددې بوللې په ترڅ کې د ۱۰۹۷ کال له وبا نه د خلاصون او د خپل يوې مېرمنې د بختناک دمور، د يوه زوی ((بختناک)) او يوه لمسي (سرفراز) د وير ياد داسې کوي:

د غواص د کال وبا
خدای يې مه راوله بيا
بختناک مې پکې ومړ
مور مې هم بو ته قضا
يو هلک يې و راپاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپســـــي شـــــه زر فنـــــا
ســــــرفراز د ســـــــعادت و
بنـــه لمســـــى مـــــي و زېبـــا
پـــه دا كـــال لـــه مـــا قضـــا كـــړ
پـــــه ارمــــــان ارمـــــان جـــــدا
كــــال حصـــغ شــــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت كـــړه راتـــه شـــا
يـــو خوشـــال دا دعـــا نـــه كـــا
درســـت جهـــان كـــا دا دعـــا

✶ ۱۰۹۸ ق (۱۷۸۲ ع):
پر دغه كال يې يو زوى طاهرخان، مومند يو ختهكو وواژه، (تاريخ مرصع ۱۲۵۱) يو يې لمسى د بهرام خان زوى معظم ومړ چې خان يې وير په دې توگه كړى دى:

مـــا د معظـــم پـــه ليـــدو مينـــه ماتـــه نـــه كـــړه
څـــه د قضـــا رنـــځ و پـــه هفتـــه كـــې څـــه و څـــه شـــو
دربغـــه دربغـــه دربغـــه كـــه يـــې مـــرگ پـــه بدلېـــده واى
څـــو بـــه مـــې پـــرې وركـــړل، ولـــې مـــرگ مېلمـــه د ده شـــه
بنـــه تـــاريخ يـــې راغـــى (بـــې بـــدل معظـــم)
خوشـــال دده نيكـــه دى، دنيكـــه يـــې داغ پـــه زړه شـــه

✶ ۱۰۹۹ ق شعبان (۱۷۸۸ ع جولاى):
دېوان يې د اپريديو په چانكوړ كې (د چراټ په جنوب لويديځ كې) بشپړ شو.

✶ ۱۱۰۰ ق ربيع الثاني ۲۸ جمعه (۱۷۸۹ ع فبروري) شلمه د ۱۰۲۸ د كب لومړۍ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ستر خان خوشال خان خټک اخر تر ۷۸ کاله سترې او نيمګړې ژوندانه وروسته د ژوند امانت د خپل حقيقي څښتن حضور ته وسپاره. (انا لله و انا اليه راجعون)

خان تر جامې بدلولو لږ دمخه هم د پښتنو بې ننګې په دغو ټکيو ژړله:

پښتانه چې بې ننګي کا څوک يې څه کا
ګورستان لره به درومو له ارمانه.[1]

دويم څپرکی

د خوشال بابا اثار

خوشال بابا د ستر فکري نبوغ او ژور تخيل خاوند و. له خپلو ګڼو سياسي او ټولنيزو بوختياوو سره سره يې يوه شيبه هم قلم او کاغذ له ګوتو لرې نه کړ او له شمېره وتي اثار يې وليکل.

که موږ د خوشال سياسي او ټولنيز ژوند وځېړو او د هغه مبارزې او مصروف ژوند ته نظر وکړو او بيا د هغه ليکلو اثارو ته پام وکړو، نو ويلای شو چې خوشال بابا د نړۍ داسې يو ستر ليکوال دی چې د نړۍ هېڅ ليکوال هم په داسې يو سخت، تنګ او کړکېچن ټولنيز او سياسي چاپېريال کې دومره اثار نه دي ليکلي.

ختيځپوه ميجر راورټي انګريز د بابا د ټولو اثارو شمېر (۲۵۰) عنوانه ښودلی دی. کله چې د بابا نبوغ او تخيل ته ګورو، نو د راورټي خبره له مبالغې ډکه نه برېښي. د بابا د اثارو بله ارزښتمني په دې کې ده چې د ژوند بېلابېلو خواوو ته ځانګړې شوي او په هره خواکې په داسې ژور فکر ليکل شوي چې تر ده دمخه خو يې هېڅ ساری نه و آن تر ده وروسته هم، چا په هغو برخو کې داسې اثار نه دي پنځولي.

---

[1] محمد اصف صميم، ګام پر ګام له خوشال سره، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه- جرمني، پېښور، ۱۳۷۸ل کال، ۳-۲۳مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکار، سیاست، ادب، صحت، سفر، فلسفه، تصوف، عرفان، مبارزه، ښوونه او روزنه، ټولنپوهنه او د ژوند نورې خواوې، ټولې په کې رانغاړل شوې دي. د خوشال بابا ټول لیکل شوي اثار تراوسه پورې لاسته نه دي راغلي، خو د وخت په تېرېدو سره کېدی شي نور اثار یې هم لاسته راشي.
موږ به دلته د بابا هغه اثار معرفي کړو چې تراوسه لاسته راغلي او یا یې یوه برخه د څېړونکو تر ګوتو شوې ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف- د بابا منظوم اثار

۱- دېوان خوشال خان خټک:

دا دېوان د ډاکټر ايچ ډبليو بيليو په سمون، اوډون او د سلطان بخشي داروغه په اهتمام د پېښور چلخانې په چاپخونه کې پر ۱۸۲۹ يا ۱۸۷۰ کال چاپ شوی دی. (۲۰۸) مخه لري، بشپړ دېوان نه دی، خو د خوشال د کلام د هرې برخې بېلګې لري.

دېوان خوشال خان خټک:

په ۱۲۸ مخونو کې د لاهور په کريمي چاپخونه کې چاپ شوی دی. د چاپ نېټه يې څرګنده نه ده، خو داسې ښکاري چې تر ۱۹۲۰ کال وروسته چاپ شوی دی.

دېوان خوشال خان خټک بزبان افغاني و فارسي:

دا د خوشال خان خټک د کلام منتخب دی، چې دوه برخې لري؛ لومړۍ برخه يې ۵۲ مخه لري او دويمه برخه يې ۱۲۸ مخه ده. د دېوان د منتخباتو اهتمام د پېښور د قصه خوانۍ بازار د کتاب سوداګر کهرک سنګهـ له خوا شوی دی. په دې انتخاب کې غزلونه، قصيدې، قطعې او څه رباعي هم راغلي دي. دا منتخب د ډاکتر ايچ ډبليو بيليو له دېوان څخه راچاڼ شوی او بيا چاپ شوی دی.

دېوان خوشال خټک بزبان افغاني و فارسي:

د خوشال بابا د کلام دا ټولګه هغه ټولګه ده، چې د سلطان بخش داروغه په اهتمام چاپ شوی و او پر ۱۹۲۹ کال د حاجي عبدالرحمن په غوښتنه د مولانا عبدالمجيد افغاني په مقدمه يو ځل بيا په ۲۰۸ مخونو کې چاپ شو.

د خوشال مرغلرې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بابا د کلام دا ټولګه چې غزلونه، قصيدې، قطعې، رباعي او نور شعري شکلونه په کې راغلي، د علامه عبدالحی حبيبي په هڅه او زيار پر ۱۳۱۷ ل ۱۹۳۸م کال په کندهار کې چاپ شوې ده، دا ټولګه ۱۱۲۸ مخه لري.

کليات خوشال خان خټک:

په دې کتاب کې د خوشال بابا غزلونه، قصيدې، قطعې او نور متفرقه شعرونه راغلي دي. تکړه څېړونکي دوست محمد کامل مومند پرې حاشيه او سريزه ليکلې ده. دا کتاب پر ۱۳۷۱هـ ق ۱۹۵۲م کال د اداره اشاعت سرحد له خوا چاپ شوی او همدا کتاب دويم ځل پر ۱۹۶۰ کال بيا چاپ شوی دی.

د خوشال خان خټک کليات لومړی ټوک:

د خوشال بابا د شعرونو دا کليات پر ۱۹۷۹ (۱۳۵۷) کال د بابا د درې سوه يم تلين په درناوي، د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی. د بابا (۹۱۰) غزلونه په کې خوندي شوي او (۵۱۹) مخونو کې چاپ شوی دی. دا کتاب پر ۱۹۸۰ کال بيا چاپ شوی او پر دواړو چاپونو يې ډاکتر ګل محمد نورزي او محمد صديق روهي سريزې ليکلې دي.

منتخبات خوشال:

د پېښور پښتو اکېډمي، پر ۱۹۵۲م کال په ۳۲۰ مخونو کې چاپ کړی دی. سيد انورالحق يې په نثر، اردو ژباړه هم کړې ده.

کليات خوشال خان خټک:

په دې کتاب کې د بابا غزلونه راغلي دي، شېرشاه ترخوي ترتيب کړی، سريزه يې پرې هم ليکلې ده، د (۱۹۸۵)يا (۱۹۸۲) کال په پيل کې عظيم پبلشنګ هاوس پېښور کې چاپ کړی دی. د مخونو شمېر يې (۳۷۲) دی.

ارمغان خوشال:

د بابا د شعرونو دا کتاب سيد رسول رسا ترتيب کړی او يوه اوږده سريزه يې هم پرې ليکلې ده. دا کليات تر ټولو لوی دی، چې فضل نامه، بازنامه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

سواتنامه نامه هم په کې دي او پر **۱۹۲۴**م کال په پېښور کې چاپ شوی دی، د مخونو شمېر یې (۱۱۷۷) دی.

د خوشال رباعیات:

په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا په ۱۹۷۰م کال چاپ شوی، چې (**۲۹۹**) مخونه لري.

۲- د خوشال ختک کلیات دویم ټوک:

دا اثر پر **۱۳۷۰** ل کال د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا په کابل کې خپور شوی او د خوشال بابا یو شمېر داسې غزلونه، قصیدې او نور شعرونه په کې راغلي، چې په لومړي ټوک کې نه شته.

۳- بازنامه:

دا کتاب په مثنوي فورم کې لیکل شوی او د لیکلو کال یې **۱۰۸۵**هـ ق دی. دا کتاب پر **۱۹۵۳**م کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی او **۲۷** مخونه لري. پوهاند صدیق الله رښتین پرې حاشیه لیکلې او سمون یې کړی دی. په کتاب کې د بازونو د روزنې، پالنې او د رنځونو علاج په باب معلومات راغلي دي. دا کتاب دهمېش خلیل په حاشیه او سمون پر **۱۹۸۵**م کال د خوشال ریسرچ سیل له خوا هم چاپ شوی دی.

۳- سوات نامه:

دا هم د بابا یوه مثنوي ده، چې پر **۱۰۸۲** هـ ق کال لیکل شوې او د سوات د سیمې جغرافیایي، ټولنیز او کلتوري حال په کې بیان شوی دی. دا کتاب دخوشال د درې سوم تلین په مناسبت په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. استاد عبدالحی حبیبي پرې سریزه لیکلې ده، د پېښور د اسلامیه کالج د انګریزي ژبې پروفیسور شکیل احمد، سوات نامه په انګریزي ژباړلې او حاشیه یې پرې لیکلې ده، چې پېښور پوهنتون ورته پرې د (ایم فل) ډګري ورکړې ده. سواتنامه د همېش خلیل په سریزه پر **۱۹۸۲**م کال خوشال ادبي و ثقافتي جرګې اکوړه ختک له خوا چاپ شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سواتنامه په تاریخ مرصع کې هم راغلې او ارمغان خوشال کې هم چاپ شوې ده.

۴- فضل نامه:

دا کتاب هم په مثنوي فورم کې لیکل شوی دی. د لیک نېټه يې **۱۰۸۹**هـ ق کال دی. فقهي مسایل په کې څېړل شوي دي. یو څه برخه په کې د طب په باب هم شته. دا کتاب پر **۱۹۵۲**م کال د محمد عبدالشکور په سریزه د اداره اشاعت سرحد پېښور له خوا چاپ شوی دی. اصل متن يې (**۲۵۰**) مخه دی.

۵- طب نامه:

دا کتاب هم په لنډ بحر په مثنوي فورم کې لیکل شوی او د بابا د **۲۸۲** تلین په مناسبت په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی. دا کتاب بیا د همېش خلیل په حاشیه، لټون او سمون په پېښور کې خوشال ادبي جرګې اکوړې چاپ کړی دی او بل ځل بیا د میا تقویم الحق کاکاخېل په سمون د خوشال ریسرچ سیل له خوا پر **۱۹۸۵** کال چاپ شوی دی. طب نامه په نظم لیکل شوې او طبي مسایل په کې څېړل شوي دي.

۶- اخلاق نامه:

دا هم یوه مثنوي ده چې حمد و نعت، مذهبي او اخلاقي مسایل په کې راغلي دي. دا کتاب لومړی ځل پر **۱۹۸۱**م کال د پېښور پوهنتون د پاکستان د مطالعاتو مرکز له خوا په پاکستان مجله کې چاپ شوی دی.

دا اثر (**۱۷۲**) مخه لري. همېش خلیل يې لټون او سمون کړی. دا کتاب په جلا بڼه، د قامي مکتب پېښور له خوا هم چاپ شوی دی. اخلاقنامه وروستي ځل د حبیب الله رفیع په سریزه، سمون او سپړنو پر ۱۳۸۰ ل کال په **۱۲۷** مخونو کې په لاهور کې چاپ شوې ده.

۷- فراق نامه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هم منظوم اثر دی، بنه یې زیاتره د مثنوي ده. د خوشال بابا د زندان د شپو ورځو اثر دی. دا کتاب لومړی ځل پر ۱۹۸۲ کال د پېښور پوهنتون د پاکستان د مطالعاتو مرکز له خوا په پاکستان مجله کې چاپ شوی او بل په ځانګړي ډول د همېش خلیل په سمون، لمنلیکونو هڅه او هاند دقامي مکتبه پېښور له خوا پر ۱۹۸۳ کال چاپ شوی دی.

فراقنامه په کابل کې هم پر ۱۳۲۳ل کال چاپ شوې ده. خو درېیم ځل پر ۱۳۸۰ل کال د سرمحقق زلمي هېوادمل په سریزه، سمون او تعلیقاتو د پښتون کور له خوا د (۵۰۰) ټوکو په شمېر په ۲۱۷ مخونو کې چاپ شوې ده.

۸- فالنامه:

دا کتاب د فال کتلو او د هغې په پوهې پورې اړه لري. د حبیب الله رفیع په سمون د خوشال ریسرچ سیل له خوا پر ۱۹۸۵ کال چاپ شوې او (۸۲) مخونه لري. دا اثر دویم ځل د همدې لیکوال له خوا د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې په لګښت پر ۱۳۸۰ل کال په لاهور کې چاپ شوی دی. دا اثر د مثنوي په فورم کې لیکل شوی دی.

۹- نام حق:

نام حق د خوشال بابا هغه اثر دی چې د فارسي له (پنج ګنج) څخه ترجمه شوی دی. خوشال بابا دا ژباړه په ۱۰۲۲هـ کال کې بشپړه کړې ده. په دې اثر کې ځینې دیني مسایل لکه روژه، لمونځ او د هغو فرایض تشریح شوي دي. دا اثر د همېش خلیل په سریزه په ۴۰ مخونو کې په پېښور کې پر ۱۹۹۲ کال چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د بابا منثور اثار

خوشال بابا د خپلو ډېرو منظومو اثارو تر څنګ، ګڼ شمېر منثور اثار هم لري، چې د ژوندانه پر بېلابېلو خواوو رڼا اچوي، دلته يې هغه اثار معرفي کوو چې د زماني له بادونو او ګردونو خوندي پاتې او يا يې څېړونکو او خوشالپوهانو ته څرک معلوم دی:

۱- دستار نامه:

د بابا د نثر کتاب دی چې په رنتهبور زندان کې يې د اسارت په ورځو شپو کې ليکلی او لومړی ځل پر ۱۳۷۱ هـ ق، ۱۹۵۲م کال د اداره اشاعت سرحد پېښور له خوا چاپ شوی دی. عبدالشکور صاحب پرې سريزه ليکلې ، سمندرخان سمندر او دوست محمد کامل مومند يې پېژندنه کړې ده. دا کتاب پر ۱۳۴۵ل - ۱۹۶۶م کال په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا هم چاپ شوی، چې پوهاند صديق الله رښتين پرې سريزه ليکلې ده. د پېښور چاپ اصل متن ۲۷۸ مخه او د کابل چاپ ۱۴۵ مخه دی. د دستارنامې اردو ژبې ژباړه طاهر غزنوي کړې ده او پر ۱۹۸۰م کال پښتو اکېډيمۍ پېښور چاپ کړې ده.

۲- زنځيري يا خط نامه:

دا د ليک يو ډول دی چې د بابا له کورنۍ سره اړه لري. دا کتاب د حبيب الله رفيع په حاشيه او هڅه د خوشال ريسرچ سيل پېښور له خوا پر ۱۹۸۵ کال په ۱۷۲ مخونو کې چاپ شوی دی.

۳- هدايه:

له عربي ژبې څخه فقهي مسايلو په باب د بابا نثري ژباړه ده چې ديني مسايل پکې څېړل شوي دي.

۴- بياض:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نثر کې د خوشال يو ډېر ښه اثر دی. ځينې تاريخي برخې هم لري، چې افضل ختټک په تاريخ مرصع کې نقل کړي دي.

۵- فرخ نامه:

د توري او قلم بحث دی چې تراوسه چاپ شوی نه دی.

۶- ائينه:

دا هم يو ديني کتاب دی چې تراوسه چاپ شوی نه دی.

۷- ختټکنامه:

د خوشال بابا بل اثر دی چې د ختټکو د اصل و نسب په باب معلومات په کې راغلي دي. دا ليکنه په تاريخ مرصع کې هم راغلې او افضل خان ختټک هم پرې خپل نظر ورکړی دی. د بابا دا اثر په مستقل ډول پر ۱۳۸۰ل کال د حبيب الله رفيع په سريزه د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا په لاهور کې چاپ شوی دی. (۳۹) مخه لري.

۸- نسبنامه:

نسبنامه د خوشال خان ختټک بل اثر دی چې افضل خان ختټک په تاريخ مرصع کې راوړی او ځای پر ځای يې خپل نظر او فکر هم په کې ګډ کړی دی. دا اثر په مستقل ډول د حبيب الله رفيع په سريزه، سمون او سپړنه پر ۱۳۸۰ل کال د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا په لاهور کې چاپ شوی او د ټولو مخونو شمېر يې (۲۹) دی. په دې کتاب کې خان د خپلې کورنۍ پېژند نه کړي ده.

۹- ساعتنامه:

د خوشال بابا يو بل ډېر کوچنی او منثور اثر ګڼل شوی، چې حبيب الله رفيع پرې سريزه ليکلې او سمون يې کړی. په دې اثر کې د ساعت او وخت او سفر په باب لنډ معلومات راغلي دي. دا اثر له سمون، بشپړتيا او سريزې سره ټول (۲۰) مخه لري او پر ۱۳۸۰ل کال د پښتني فرهنګ د ودې او پراختيا ټولنې له خوا د لاهور په ملت چاپخونه کې چاپ شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- هندو کوهنامه:

د خوشال بابا یو منثور یونلیک دی، چې د دده دوو جګړه ییزو سفرونو بیان کوي. ددې یونلیک متن هم له تاریخ مرصع څخه را اخیستل شوی، دا کتاب د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې له خوا د لاهور په ملت چاپخونه کې پر ۱۳۸۰ ل کال چاپ شوی او سریزو سره (۲۵) مخه لري.

۱۱- وصیتنامه:

د خوشال بابا یوه بله لیکنه ده چې په تاریخ مرصع کې د هغه لمسي افضل خان ختک خوندي کړې ده. دا لیکنه په مستقل ډول د حبیب الله رفیع په سریزه پر ۱۳۸۰ ل کال په لاهور کې په ملت چاپخونه کې چاپ شوې ده. د کتاب لګښت د پښتني فرهنګ د ودې او پراختیا ټولنې له خوا برابر شوی او د سریزو په ګډون یې د مخونو ټول شمېر (۱۷) ته رسېږي. په دې لیکنه کې خوشال بابا خپلو زامنو او لمسو ته له نورو سره د چلند او سلوک په باب نصیحتونه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم ځپرکی

د خوشال بابا د اند ځینې خواوې

خوشال بابا د علم او تفکر یو کان دی، هر څوک چې پر خوشال څېړنه کوي، نو دده د فکر ژورلید ته متوجه کېږي، د ژوند یو ډګر هم د بابا د فکر له پلوشو تیاره پاتې شوی نه دی، خو د بابا د فکر د ټولو خواوو څېړنه، کتاب نه، کتابونو ته اړتیا لري، موږ به دلته په ډېر لنډیز او چانیز ډول د بابا د فکر ځینو خواوو ته نغوته وکړو:

صوفي خوشال

کله چې څوک د خوشال بابا د شعرونو ظاهري ښکلا او خپله د بابا رندانه او شاعرانه مزاج ته ګوري، نو داسې یو شخصیت یې په ذهن کې تداعي کېږي چې خوشال داسې یو رند، مست، ازاد او باغي شاعر دی، چې یوازې د ښکلا په میو مست دی او نور نو د ژوند د اسرارو تل ته نه دی ښکته شوی او د معرفت په خوږلنیو کې یې خپل روح نه دی لمبولای، خو کله چې د بابا د کلام په سمندر کې اوږد سفر وکړي، نو بیا ورته معلومېږي چې د بابا د فکر په سمندر او د تخیل په اسمان کې د معرفت څومره مرغلرې او څومره ستورې بلېږي، کله چې موږ د بابا صوفیانه کلام ته پام کوو، نو یو داسې بشپړ صوفي زموږ په نظر راځي چې له عبادت او ریاضیت پرته یې بل هېڅ کار نه دی کړی. هغه د خدای معرفت د بنده لویه نېکمرغي ګڼي او هغه چا ته چې خدای پاک دا ځواک ورکړی وي، هغه د خدای خاص خاص بنده ګڼي. دی وایي که انسان غواړي چې هغه لوی نقاش (خدایۍ) وپېژني نو به دا وي چې خپل ځان وپېژني، چې څنګه او چا جوړ کړی یم، لکه یو انځورګر چې یو انځور جوړ کړي او پر دېوال یې وځړوي، نو خلک بیا ټول د هغه انځورګر صفتونه پیل کړي، دغسې چې خدای(ج) په خپل کرم او پوهې انسان جوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړی، باید موږ متوجه شو او د همدې انسان پېژندنې له لارې خپل رب او اصلي نقاش وپېژنو. بابا په خپل یو کلام کې وایي:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم په صفت زبان د راز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاڅکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غاښ و شونډې، ژبه، خوله سره پرداز کا
یو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا
بند په بند د لاسو ګوتې و بله کېږدي
سر ترپایه درست صورت سره یو راز کا
که څوک زر کتابه وکښي له دې بابه
که په کښل شي زر به نور پسې اغاز کا
هر وېښته چې په صورت باندې لیده شي
که پرې ځیر شې د شناخت ور به درته واز کا
خاص بنده د خدای هغه ګڼه خوشاله
چې د ځان په معرفت یې سرفراز کا[1]

د تصوف ډېر تعریفونه شوي دي، چا ورته د فاضله اخلاقو او چا ورته د رباني عشق حصول ویلی دی، څوک وایي چې له لوی خدای(ج) سره د مانا او معاملې ساتل تصوف دی. شیخ عبدالقادر جیلاني وایي چې د خدای(ج) او

[1] د خوشال خټک کلیات، لومړی ټوک، د علومو اکاډمی، ۱۳۵۸ل کال، ۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنده ترمنځ چې کوم حجابونه دي د هغو لرې کول تصوف دی، حمزه بابا وايي: ((دانسانيت له عنصر نه د حيوانيت او ملکيت تسلط پورته کول او دا دواړه د انسانيت تابع کول تصوف دی)).

هر صوفي چې کله د تصوف لاره نيسي، نو يو استاد ته اړتيا لري، چې د تصوف په اصطلاح کې ورته شيخ ، مرشد او پير وايي، چې پرته له هغو ورته په دې لاره تګ ډېر ګران او له خطره ډک وي. خوشال بابا هم همداسې يو مرشد درلود ، دی د حضرت شيخ رحمکار کاکا مريد و لکه چې وايي:

((طريقت کې مقلد د شيخ رحمکار يم))

او په يو بل ځای کې ترې مرستې غواړي:

د خوشال تکيه په خدای ده — بيا په تا ده رحمکاره

د تصوف له مخې که يو انسان د خدای(ج) د ټولو صفاتو هنداره وي، خو يو صفت يې دا هم دی چې هغه مرکزي حيثيت او د نورو ټولو صفتونو لپاره د محور حکم لري او هغه د انسان د تخليق منشا ده چې مرکزي صفت لري.

په تصوف کې لومړی درجه د فنا فی الشيخ ده او هر کله چې دا فنا حاصله شي نو بيا سالک د فنا فی رسول مرحلې ته تيار شي او له دې مرحلې نه بيا د فنا فی الله او په پای کې بيا د بقا بالله مرتبه حاصلوي، چې د سالک ژوند ومري. خوشال وايي:

زه هاله د عاقبت ناوې قبول کړم
چې يې خپله تمنا ورکړه په مهر

تر هغه چې انسان په خپل فطرت غالب نه شي، هغه پر خپل وجود نه شي واکمنېدلای، د کائيناتو تسخير خو لا ډېره ګرانه خبره ده.

خوشال وايي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیــا هالــه د یګــانګۍ لــه حالــه لاف کــړه
تــه د غیــرو اندېښــنې لــه زړه خــارج کــړه
***
تــرې پــه ســل رنګــه ګلونــه شــګفته شــي
هــر ســړی چــې خاکســاري واخلــي ځــان خــاک کــا
***
چــې دې زړه هغــه بــه ووینــي خوشــاله
خــو یــوه قطــره کــه تېــر شــي تــر درختــه
***
تــر مطلوبــه پــورې شــرط د رســېدو دی
کــه تمامــه لار پــه وینــو شــي الــوده
***
نــور ځــه نــه شــته لانــدې بانــدې
واړه دی دی چــې ځــه کانــدي
***
یــو وهــم کــه ځــه دي چــې پــه خلکــو بانــدې پــېښ شــو
دنیــا دنیــا هــېڅ نشــته کــه نمــود کــه نــا نمــوده
***
مــخ د یــار لــه خــط و خالــه مســتغني دی
د غنــي وي هــر اســباب لــه خپلــه کــوره

د خوشال په شعرونو کې د تصوف دواړه برخې (وجودي) او (شهودي) تر سترګو کېږي او د دواړو ښودنه یې کړې ده.

جــدایي نشــته وصــال ځینــې بعــد وهــم وخیــال دی
لــه هغــه چــې هــم خانــه وم هــم خانــه یــم لا تراوســه
هغــه شــان لــه خپلــه یــاره بــې وکیلــه بــې ریبــاره

محمد اسمعیل یون سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خوشال چې یګانه وم یګانه یم لا تراوسه

***

یار مې هسې رنګه ځای ونیو په سترګو

چې د هر لوري ته ګورم واړه دی دی

***

خدای یو هسې فکر راکړ   چې یې ملک راته رڼا کړ

چې په ملک په ملکوت دی   پرې خبر یې زړه زما کړ

په اعلی په اسفل واړه   راښکاره یې هر اشیا کړ

که په نورو توره شپه ده   په خوشال یې سپین سبا کړ

٤٤

یار د ما څه په کور دننه ناست و

زه بې روحه ګرځېدم دده په مرسته

***

یار په هر لوري جلوه کا ورته ګوره

که دې نه دي د لیدلو سترګې پټې

***

که دې سترګې د عرفان شته مبارک شه

د ګلزار په ننداره چې استقلال کړې

***

یو مې بیامونده په هر څه کې

چې مې وکړ د زړه سیر

***

ذرې ته چې دا سې برېښې منوره

که پوهېږې دا برېښنا دې ده له لمره

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر خوشال

د خوشال بابا د لیکوالۍ زیاته برخه د هغه شاعري ده، چې ده ورته د خپل ژوند (**۵۸**) کلونه وقف کړي وو. خوشال د خپل ژوند په دې (**۵۸**) کلن ادبي بهیر کې تر (**۲۵۰**) عنوانو زیات اثار ولیکل، چې زیاته برخه یې منظوم اثار وو. بابا په خپل دې منظوم کلام کې د ژوند د بېلابېلو خواو منځپانګه خوندي کړې ده.

خوشال په شل کلنۍ کې پر شعر ویلو پیل کړ او لومړنی شعر یې پر (۱۰۴۲ق (۱۲۳۰) میلادي کال وو ایه چې داسې پیلېږي:

عقـــل ســـل د مصـــلحت بندونـــه جـــوړ کـــا
چـــې د عشـــق ســـیلاب پـــرې راشـــي واړه نـــوړ کـــا

خوشال بابا د خپلې شاعرۍ له پیله بیا تر پایه پورې په بېلابېلو شعري فورمونو کې شعرونه ولیکل چې په هغو کې قصیده، غزل، مستزاد، قطعه، رباعي او نور بېلابېل فورمونه شامل دي.

بابا په پښتو شاعرۍ کې د نوې پښتو شاعرۍ بنسټونه کېښودل، د پښتو د شعر مانۍ یې ودانې کړې او کله چې یې پښتو شاعري پیلوله نو دا ژمنه او وړاندوهنه یې هم ورسره کړې وه چې:

د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي
ما خوشال چې په پښتو شعر بیان کړ

کله چې خوشال بابا د پښتو شاعرۍ عزم وکړ، نو بیا یې ټول شاعران هم وتلل، د هغو نیمګړتیاوو ته یې ګوته ونیوله او دا یې هم وویل چې پښتو شاعري تر ده پخوا په ټول تللې نه وه؛ وزن، بحر او عروض یې معلوم نه وو او دا ټول ورته ده جوړ کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو په حال او په ماضي کې هسې نه و
چې ښکاره یې د خبرو راته خوند کړ
د میرزا دېوان مې ومانده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خویشکی زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر یوه ریشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د وربشو په ډوډۍ به چې یې شخوند کړ

***

کله چې د خوشال بابا شاعري وغوړېده، نو هنګامې یې لور پر لور خورې شوې.

بندوبست د پښتو شعر ما پیدا کړ
ګنه شعر د پښتو و غیر سیال
نه یې وزن نه تقطیع نه یې عروض وو
دوه مصرع یې د ضعیف بحر دوه تال
د غزل یې نه مقطع نه یې مطلع وه
نه صفت نه یې تشبیه نه یې مثال
ګلستان زما د نظم شګفته شو
پرې وهي شیدا بلبله پروبال
ګلدستې یې لور په لورپه ملک خورې شوې
تر کابله تر کشمیره تر بنګال

خوشال خټک د خپلې دورې د کلتور او ثقافت یو ځلاند ستوری و او د خپلې زمانې د ډېرو علومو او څانګو په باب یې زیات معلومات په خپله شاعرۍ کې بیان کړي دي. اوس که څوک وغواړي چې د خوشال خټک اشعار ترجمه کړي، نو باید دایرة المعارف یې تر څنګ وي، ځکه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترجمان لپاره نه یوازې په شاعرۍ، تاریخ، حقوق، اسلامپوهنه او جنګي مهارتونو کې معلومات په کار دي، هغه باید پر فلسفه، بیولوژي، ښکارپېژندنه او د نورو علومو په څانګه کې هم معلومات ولري. بابا وایي:

درست دېوان مې لکه باغ د علم ګنج دی
په کې هر رنګه ګلونه هر نهال

خوشال بابا سره له دې چې پر عربي، فارسي او ځینو نورو ژبو پوهېده او په پارسي کې خو یې ښه شاعري هم کړې ده، خو د خپل ژور ملي شعور له مخې یې پښتو شاعري ډېره زیاته خوښېږي ، نو ځکه خو وایي:

پارسي شعر مې هم زده
سلیقه لرم د دواړه
پښتو شعر مې خوښ کړ
هر څوک خپل ګڼي ښاغلی

نو ځکه خو یې بیا د پښتو شاعرۍ عروج ته ملا وتړله او هغه یې ډېره لوړه کړه:

په وزن په مضمون په نزاکت هم په تشبیه کې
پښتو ویل مې عین تر پارسي دي رسولي

***

هر کلام مې واردات دي یا ایهام دي
چې موزون مې په تقطع د بحر بند کړ
په تازه تازه مضمون د پښتو شعر
په معنی مې د شیراز او د خجند کړ

خوشال بابا د شعر یو ناپایه سرچینه لرله چې دده د ځوانۍ له کلونو دا چینه را وخوټېدله او بیا دده د عمر ترپایه پورې همدا سې رڼه او بهانده

محمد اسمعیل یون

سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاتې شوه، د عمر يې لا ځو کلونه پاتې وو چې د خپل دېوان بيتونه يې سره حساب کړل او تر (۴۰) زرو پورته شول.

د دېوان مې که بيت بيت سره حساب کړې
تـر څـلوېښتو زرو به تېر شي په سرِ کال

خوشال بابا د يـو اور ژبي شاعر او ليکـوال پـه توګـه پـر خپلـه ژبـه داسې واکمن و چې له کلمو څخه يې شات ونبات جوړولای شول. د ژبې پر جوړښت او د نظم او قافيې پر فن دومره برلاسی او واکمن و چې ډېر تاريخي، طبي، ټولنيز، سياسي او نور مسايل يې د نظم په تارپېيلای شول، ځکه خو يې که فراقنامه هم ليکله، نو پـه نظم کې يـې اچولـه، کـه بازنامـه هم، طبنامـه او سواتنامه هم داسې او همدارنګه نور بېلابېل منظوم اثار.

لنډه دا چې که مـوږ د دنيـا لـه هر شـاعر سره د خوشـال بابـا شـاعري پرتلـه کوو، نو څومره مانيزه رنګارنګي چې د بابا په کلام کې خوندي ده، دنړۍ د هېڅ شـاعر پـه کـلام کې نـه ليـدل کېـږي. د هغـو اکثـرو کـې يـوه مـانيزه برخـه رانغاړل شوې ده، يا به تصوف وي يا به رزم وي يابه بزم وي او يا بـه نور څه، خـو د بابـا پـه کـلام کـې دا ټـولې رنګـارنګۍ شـته، نـو ځکـه خـو يـو ايرانـي ليکوال ويلي دي:

((که چېرې فردوسي په رزمي، حافظ پـه غنـايي او سـعدي پـه تصـوفي يـا عرفاني برخه کې سره يوځای کړو، نو يو خوشال خټک ځنې جوړېږي.))

ددې خبرې مانا دا ده چې خوشـال داسې يـو څـو اړخيـز شخصيت دی چې يوازې په شاعرۍ کې يې د ژونـد څـو خـواوې رانغـاړلي دي او ده د کـار او مبارزې اند و ژوند نورې برخې خو لا پرځای پرېږده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فلسفي خوشال

کله چې څوک د خوشال څو اړخيز شخصيت مطالعه کوي، نو هر اړخ يې چې مطالعه کوي، په پيل کې ورسره داسې فکر پيدا کېږي، چې خوشال به يوازې په همدې اړخ کې دومره رسېدلی وي او بس. خو کله چې ورته ځير شي په هره برخه کې د پوره فکر او نظر خاوند دی او خبره يې د کاڼي کرښه ده. د خوشال فلسفي خوا هم همداسې ده، کله چې د خوشال په اشعارو او کلام کې د هغه ژور فلسفي ليد ته متوجه کېږو، نو هلته مو يو ستر او ژور فلسفي خوشال تر سترګو کېږي، چې ژوندني مسايل يې تر رياليستي دايرې اخوا په يو فلسفي نظر څېړلي دي.

د خوشال خان فلسفي اند دومره ژور دی چې ((علامه اقبال د خوشال خټک له اثارو نه ګټه پورته کړې او د خودۍ فلسفه يې د خوشال خان له افکارو نه اخيستې ده چې هېڅوک ترې د انکار کولو مجال نه لري. علامه مرحوم په خپلو اثارو کې د خان بابا افکار د بل مشعل په توګه ګڼلي دي او د خوشال خان دملي وحدت نظريه يې په دې ډول څرګنده کړه، چې ((بايد قبايل د ملت په وحدت کې ورک شي؛ ای ملګريه راشه چې د زړه خبره درته وکړم، د خوشال خان هغه قبر هم د ځان لپاره خوښ نه دی چې د مغولو د آسونو ګرد پرې پرېوتی وي.))

د فلسفې يو تعريف دا هم دی: ((څه چې د انسان په ماحول او فضا کې موجود وي او حواس يې درک کولای شي، انسان د هغوی په باب فکر کوي او حکم پرې لګوي.))

همدغه فکر او سوچ خوشال بابا ته هم په مخه ورغلی او ويلي يې دي:

محمد اسمعيل يون سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـــا چـــې نظـــر وکـــړ پـــه ذرات پـــه موجـــودات
ګـول پـه جهـان راغلـم تـرې بـه ګـول دروم هيهـات
يـو څـادر ترميـان وي فهـم پـاتې شـي لـه کـاره
دا هــومره کيســې هــومره ادراک د ســموات
هـېڅ نبـي ولـي يـې درسـت اسـرار مونـدلی نـه دی
لويــه کارخانــه ده کــه وګــورې کاينــات

عقل چې ډېر الوت وکړي او د کاينات د راز په لټون کې خپلې انتها ته ورسېږي، نو له ماديت نه ماورا له هر څيز نه انکاري شي، ځکه چې تر خپل حد نه پورته الوت ممکن نه وي، دلته فلسفه په ټپربدو شي او د انسان خيالات چې هر څه وي دا دي چې کاينات يو بې منعقده څيز دی، په اتفاق سره پيدا شوي دي او په اضطراري ډول لګيا دی کار کوي، هېڅ غايه او مقصد نه لري، انسان د سارتر په وينا په فضا کې غورځېدلی خو غورځوونکی يې نه شته، نو شايد خوشال خان ته هم دا سوچ ورغلی وي او ويلي يې دي:

دا عالم ريګ روان دی که يې ګورې
خو هم هسې سره اوړي لاندې باندې

خو انسان د يو څيز تر کتنې او مشاهدې وروسته له هغه څيز څخه انکار کولای نه شي، ياني دا چې هغه شيان چې تر ايجاد دمخه يې نه منل، تر ايجاد وروسته يې مني.

خوشال بابا هم د عقل د الوت په پای کې چې د عقل واګې يې د انسان روح ته حواله کړې، نو د يقين رڼا يې زياته شوه او ويې ويل چې:

ډېـــر عـــالـــم زمـــا پـــه يـــاد
راغــــی تېـــر شـــو لکـــه بـــاد
هـــم دا هـــسې راشـــي تېـــر شـــي

محمد اسمعيل يون　　　　سمسورويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بـــــس ځـــــای نـــــه لـــــري استـــــاد
عـــجـــــب لـــویـــــــه کـــــــارخانه ده
چــــــې پیـــــدا کـــــړه لـــــوی اســـــتاد

بیا وایي:
هـــــر تنـــــاب یـــــې و دانـــــا وتـــــه معلـــــوم دی
دا خبـمــــــــه ولاړه نـــــــه ده بـــــــې تنـــــــاب

***

ګـــل تـــه چـــا دا هســـې زېـــب او حســـن ورکـــړ
چـــا یـــې هســـې نـــه پـــه نـــه پـــانې پرانســـتې

خو د ماورای طبعیت یا ما بعد الطبعیت د مشاهدې لپاره مجاهدې ته ضرورت دی، لکه چې خان وایي:

همېشه ژوندون که غواړې درته وایم
هـــمېشه کوه له نفس سره جهاد

خوشال بابا بیا د خدای پېژندنې په فلسفه کې دومره خپل نظر ژور ځغلولای چې په هر څه کې یې د خدای (ج) د نور ننداره کوله او په هر څه کې یې هغه لیده.

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدا ییه ناپدید شو

حمزه بابا د خوشال بابا پر همدغه یوه بیت، یو کتاب لیکلی او د هغه دا شعر یې له فلسفي او تصوفي نظره څېړلی او شنلی دی. ددې خبرې مانا داده چې خوشال دومره ژور فلسفي او تصوفي لید لري چې پر یوه بیت یې هم یو کتـــــــــاب لیکـــــــــــل کېـــــــــــدلای شـــــــــــي.

محمد اسمعیل یون — سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کره کتونکی خوشال

لکه څنګه چې مو يادونه وکړه، د خوشال بابا ژور او تېز نظر د ژوند هره خوا او د هنر بېلابېل ډګرونه په خپل کلام کې رانغاړلي دي، داسې يې کره کتنه، نيوکه او بيا د سمون لاره هم له ياده نه دي ايستلې. خوشال بابا لکه څنګه چې د پښتو ژبې او ادب پلار ګڼل کېږي، داسې په علمي، ټولنيز، ادبي او سياسي ډګر کې هم يو ستر او ژور کره کتونکی دی.

له يوې هنري ښکارندې (شعر) څخه رانيولې بيا تر يوې لوړې ټولنيزې پېښې او عمل پورې چې هر يو دده په نظر نيمګړی معلوم شوی، هغو ته يې د انتقاد ګوته نيولې او بيا يې د سمون لاره هم ورپه ګوته کړې ده.

خوشال بابا يو زړور کره کتونکی و، نه يې د چا مدح کوله او نه يې ځانستاينې ته اړتيا لرله، خوشال له فکري، اقتصادي او ټولنيز پلوه په داسې يو دريځ کې و، چې د سالم انتقاد لپاره يې وړ صفتونه او ظرفيتونه لرل، نو ځکه خو ده له خپل ځانه نيولې تر خپلو اولادونو، کورنۍ، قبيلې او ټولو پښتنو پورې څه شی چې په کې د انتقاد وړ وو هغه يې څرګند کړي او نيوکه يې پرې کړې، همداسې يې په ادبي او سياسي برخه کې د سمون او اصلاح لپاره ډېرې نيوکې کړې دي. د خوشال بابا د نيوکې محتوا ځکه پر خلکو ښه لګېږي چې حقيقتونه څرګندوي او د رښتيا يني پر بنسټ ولاړه ده.

بابا دومره اخلاقي جرئت لري، چې که په ځان کې يې هم نيمګړتيا وي هغه نه پټوي او په ډاګه يې وايي:

د مغـــول نمـــک مـــې وخـــوړ شـــپې پېـــړۍ
مـــا د زرو پکـــې روغـــې کـــړې بيـــړۍ
رعيـــت مـــې يوســـفزيه درســـت ختـــک وو
پـــه عـــزت او پـــه حرمـــت کـــې يـــې څـــه شـــک و

محمد اسمعيل يون — سمسورويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مغول لپاره ما توري وهلي
پښتنو به راته کړې ده بري کنځلي

یادا چې:

چې منصب مې د مغول خوړ یو ملک وم
چې منصب د مغول نه شته اوس ملک یم

خوشال بابا بیا په دویم ګام کې پر خپلو ځینو زامنو او د کورنۍ پر غړو چې دده پر وړاندې په ناحقه راولاړ شوي او یا یې نافرماني کړې او یا هم د خپل ولس پرضد ودریدلي، سخت انتقادونه کړي او د هغو شخصیتونه یې څیړلي، شنلي او څیرې یې ورته څرګندې کړې دي:

نا خلف مې حواله کړ په تقدیر
نصیحت وربانـدې نه کاندي تاثیر
خوی خصلت چې ازلي وي نه نورکیږي
په ارشاد او په تلقین د کامل پیر
بد فرزند دې خدای د هیچا پیدا نه کا
په خصلت یې پلار په ځان دی مور په ویر

یا دا چې:

زما زویه د ننګ نه دي غړیتار دي
پرې پوهیږم چې همه واړه مردار دي
نه یې لویه اندېښنه نه یې لوی کار شته
د مغولو وطباخ وته تیار دي
د منصب د اضافو خبرې کاندي
په عزت، په حرمت کله خبردار دي
اتفاق، یګانګي یې سره نه شته

محمد اسمعیل یون سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همګي روان په بېله بېله لار دي
نه د نوم دي نه د شرم نه د ننګ دي
اند ښښنې يې د ناکس، د ناسردار دي
شکايت له نورو مه کوه خوشاله
چې خپل زويه هم په ننګ له تا ويزار دي.

***

چې پيدا دي همګي زما له ځانه
که پنځوس دي که شپېته دي داغ د زړه دي

***

يو و پلار نيکه ته نه شو
همګي د مور په شان

***

اشرف سر تر سره نفس اماره دی
په حسد په حماقت کې اواره دی

***

د مور پلار نيکه ته نه دي
دا ناکس دي لا بل شان
په ژوندون مې خپل ځای ورکړ
باندې زه شوم مهربان

***

يو څو لا په کې افت شول تر دا ميانه
څوک ((بهرام)) غوندې بد بخت بخيل شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

چې هېڅ کار نیولی نه شي استوار
په شامت یې خپلخانه شي تار په تار

څوک ((سدو)) غوندې نامراد عبدالزوجه شي
په تنګسه له خپله پلاره شي ویزار
څوک ((مالو)) غوندې ((جلو)) غوندې پیداشي
سراسر واړه نابود او نابکار

***

مرګ د نا اهلو سبا بېګاه غواړم
دعا مې داده الله غواړم
زما توبه ده د بهرام له خیره
دده له شره امان پناه غواړم

***

زما زړه له چا نه روغ نه دی بهرامه
د هرچا سره مې زیست دی له ناکامه
نور دې نوم زما په زویو کې حساب مه شه
د خوشال ختک وینا په دا تمامه

***

چې په ځای یې نا قابل زویه خاني کا
د خوشال خاطر په دا پاره پاره دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چې خوشال خان پر خپل ځان او هم پر خپلو زامنو نیوکه کوي او نیمګړتیاوې یې رابرڅېره کوي داسې پر خپلې قبیلې (خټکو) هم نیوکې او انتقادونه لري او د هغو له ځینو عملونو او نیمګړتیاوو څخه هم ناخوښي څرګندوي.

له خټکو نه مې هومره زړه ناخوښ دی
چې توبه د همګي خټک له نامه
د نعمت په قدر هېڅ خبردار نه دي
نوم خټک به مې خلاص نه وي له انعامه
خټک واړه د دودام دي که یې ګورې
څوک به څه غواړي د خپلو له دودامه
د وفا په ځای همه واړه جفا ده
چې به ماته رسېده له خپله قامه
که په توره خټک خپل کړې ګڼې خپل شي
کنه هېڅ به یې خپل نه کړې له اکرامه

***

چې زما اختیار یې خوار کړ
خدای دې خوار هغه خټک کا

***

درست خټک زما په دور
نامور شو په دوران
که خټک په مځکه پروت و
پاس مې یووړ په اسمان

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفحص که څوک د خوږ زړونو کاندي
د خپل قام له لاسه ورک خوشال خټک دی

خوشال بابا د خټکو تر انتقادي دايرې او نيوکې وروسته، پښتانه په خپله انتقادي دايره کې داخل کړي او هغه نيمګړتياوې چې په پښتنو کې دي هغه يې يوه يوه څېړلې ده. په پښتنو کې به د خوشال بابا غوندې هېڅ داسې بل لوی ليکوال تر سترګو نه شي، چې د بابا په څېر د پښتنو پر رواني چلند او ټولنيز ژوند بلد وي او هغو ته يې په خپلو اثارو کې په دې کچه ځای ورکړی وي. خوشال بابا د خپل فطري بغاوت او ژور فکر له مخې د پښتنو نيمګړتياوې هم څېړلي او نيوکې يې پرې کړې دي. د خوشال بابا اثار د پښتنو د ژوند هنداره دي، چې د هغوی ښېګڼې او بدګڼې ټولې په کې په ښه روښانه ډول څرګند برېږي:

لېوني شول پښتانه په منصبونو
خدايه ما ژغورې له هسې غضبونو

***

پښتانه لکه مګس وربانـدې ګرځـي
ورته ايښی دی مغل د حلوا تال

***

شرم دی ننګ دی که ډار د سر دی
سمه مې پرېښوه ځای مې غر دی
پښتانه واړه د مغول شوروا خوري
ماته يې پاتې دا شور و شر دی

***

محمد اسمعيل يون

سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه په عقل پوهه څه ناکس دي
کوته سپي د قصابانو د جوس دي
اوښ له باره په ولجه په کور ورغلی
په ولجه د اوښ د غاړې د جرس دي

***

درست جهان په ناپوهانو سره ډک دی
ولې زيات که پکې وګورې افغان دی

***

که رښتيا وايم شېرشاه دا هسې نه و
لکه موږ يو نن پيدا له کوهستانه
پښتانه چې بې ننګي کا څوک يې څه کا
ګورستان لره به درومو له ارمانه

***

که په نور خلکو کې ښه سړي موندل شي
ولې ښه سړي به لږ وي افغانان
هره چار د پښتانه ترمغل ښه ده
اتفاق ورسره نه شته ډېر ارمان
د بهلول او د شېرشاه خبرې اورم
چې په هند کې پښتانه وو بادشاهان
شپږ او اووه پيړۍ يې هسې بادشاهي وه
چې په دوی پورې درست خلک وو حيران
يا هغه پښتانه نور وو دا څه نور شول
يا د خدای دی اوس دا هسې شان فرمان

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــــه توفیــــق د اتفـــــاق پښـــــتانه مــــومي
زوړ خوشـــــال بـــه دوبــــاره شـــــي پـــه دا ځـــوان

***

پښــــــــتانه د ادم زاد لـــــــــه زاده نــــــــه دي
د عفریـــــت دی کــــــه د دیـــــو دي کــــه د دد دي

خوشال بابا د پښتنو ترڅنګ مغول هم د خپل انتقاد په دایره کې شامل کړي دي. د خوشال بابا د ژوند او مبارزې یوه زیاته برخه له مغولو سره په دوستۍ او دښمنۍ کې تېره شوې ده. لکه څنګه چې بابا ته پښتانه معلوم وو ، داسې ورته مغول هم ښه معلوم وو. نو ځکه خو یې د هغوی ظلمونو ، بدو عملونو او نورو نیمګړتیاوو ته هم نغوته کړې او انتقادونه یې پرې کړي دي. مغول پاچا (اورنګزېب) ، چې د خوشال بابا د سیاسي مبارزې یو اړخ ورسره تړاو لري، د بابا په کلام کې ډېر زیات یاد شوی او غندل شوی دی او همدا رنګه نور مغول هم.

تفـــاوت د خپــــل پــــردي وربانــــدې نـــه شـــــته
کـــه یـــې ګـــورې اورنګزېـــب بادشـــاه ګمـــراه دی
دا لاځــــه چــــې هندوســـتان تـــوره تیــــاره ده
پــــه هـــــر ځــــای دده د خویــــه بویــــه اه دی
د اورنــــګ بادشـــــاه پـــــه دور ارام نـــــه شـــــته
چــــا ویــــل چــــې جهـــان ځــــای د ارامګـــــاه دی
کـــه زینـــت و تـــه یـــې ګـــورې یـــو یزیـــد دی
کـــه طاعـــت وتـــه یـــې ګـــورې اهـــل الله دی

***

وخـــت د اورنـــګ شـــاه دی د هـر چـا تسپې پـه لاس دي
خـــدای(ج) ځینـــي خبـــر دی پـه اخلاص کـه پـه لباس دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

پـــلار یـــې پـــه بنـــد ، ورور یـــې بنـــد بنـــد کـــړ
ځـــان یـــې هـــم شـــیخ، هـــم دانشـــمند کـــړ
اوس پـــه غـــزا کـــې خپـــل ځـــان غـــازي بـــولي
پـــه ځـــو ځـــو رنـــګ یـــې، خپـــل ځـــان ځرګنـــد کـــړ

***

خانـــــان یـــــې واړه تـــــلاوت خـــــوان کـــــړل
د هنـــــد هنـــــدوان یـــــې دانشـــــمندان کـــــړل
وخـــت داورنـــګ دی عمـــل یـــې هـــېڅ نـــه شـــته
خـــو کتابونـــه یـــې پـــه عـــالم ګـــران کـــړل

***

ددې دور شـــیخان ډېـــر دي لـــور پـــه لـــور
اورنګزېـــب بادشـــاه د واړو دی انځـــور
پـــه هغـــه چـــاړه قلـــم ســـازکا قـــرآن کښـــې
پـــه هغـــه چـــاړه شـــهرګ پـــرې کـــا دروګـــر

***

نو ځکه خو خوشال بابا دداسې واکمن اطاعت نه کوي:
اطاعت د اولوالامر ځکه نه کړم
خلیفه د زمانې په زړه کافر دی
بابا د نورو مغولو په باب هم انتقادونه لري:

محمد اسمعیل یون سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند په تخت چې عالمګیر کېناست
پــه خــلکو کانې د اسمان پـرېوت

بابا د مغولو پرضد په مبارزه لاس پورې کوي او د پښتنو د يـووالي هيلـه کـوي، چـې ټـول پښـتانه بايـد لـه کنـدهار تـر اټکـه د ننـګ پـه کـار کـې پـټ اوښکاره سره يو شي، چې د مغولو له ستم نه ځان خلاص کړي.

ټــــول پښـــــتون لــــه کنـــــدهاره تـــــر اټکــــه
ســــره يــــو د ننــــګ پــــه کــــار پــــټ او اشــــکار

***

ناګهـــانې پــــه دا ملــــک فســــاد بنيــــاد شــــو
د مــــا هــــم د تلافــــۍ کــــار را پــــه يــــاد شــــو

***

نــــــن د واړو پښـــــتنو پـــــــه ننــــــګ ولاړ يــــــم
دا چـــې هســــې پـــه هـــر در هـــر درنـــګ ولاړ يـــم
چـــې پښـــتون شـــوم پـــه داهســــې ســــپينه ږيـــره
نــور مـــې خـــدای مـــه کـــړه مغـــول وايـــم پـــه خيـــره

***

و مغــــــول و تــــــه بــــــه نــــــن کــــــړم اټــــــک پولــــــه
ملــــک بــــه خــــلاص کــــړم د مغــــول لــــه غالــــه غولــــه

خوشال بابا نه يوازې په ټولنيز ژوندانه کې د ټولنيزو نيمګړتياوو نقاد دی او پر دغو برخو يې نيوکې کړي، بلکې پر هغه چا يې هم سختې نيوکې کړي، چې د ريا عبادت يې د خپل ژوند د اړتياوو د خړوب وسيله ګرځولې او خلک پـرې تېرباسي. خوشال تـل دا ډول شـيخان غنـدلي او لـه دې ډول ملايانو سره يې ورانه ده.

محمد اسمعيل يون سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقیقي سجده هغه ده چې د یار په لور یې کړې
و کعبې ته چې سجده شي دا سجود دی مجازي

***

هر چېرته چې ګرځې په لاحول ورنه تېرېږه
سل بلا په زړه کې سل دانې تسپې په غاړه

***

د ابلیس غوندې مکرونه یې په زړه کې
په فریب کې تر ابلیسه لا ماهر دی

***

ډېر دي چې تر تا نه، خپل ځان ملک کا
په ښو خبرو ، ځان په فلک کا

نغوذ بالله، چې ښه یې ځیر کړې
شیطان تر ځان پورې، لکه کودک کا

***

په خوله یې ذکر په زړه کې نور فکر
فساد د دور دانا شیخان دي

***

چې د کنز د قدوري شي ځان ملا کا
هر حلال حرام په ځان باندې روا کا
نه د کنز په دقیقو څه خبر شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه په مخ د قدوري مبصر شوي
کتابونه په سر کېږدي ځان ملا کا
په هر کلي علت ګرځي ټګي غلا کا
کښي شرع پرېکوي په رشوتونو
ځان قاضي کا په غلط روایتونو
و هرچاته مسلې د سخاوت کا
خپله خونه ډکوه بله غارت کا
په مسجد راځي پنځه وخته اذان کا
چې ذکات سرسایه نه وي مسجد وران کا
د میراث مالونه خوري له ظالمانو
نوم په ځان باندې کېږدي د عالمانو
په دا هسې علم برند کښي ملا یي
و عالم ته میراث خور د انبیا یي
نه یې کښل زده، نه لوستل زده، تل ټګل کا
تعویذونه ورکوي په دروغ کښل کا
په ناروغ یې خوښي لا زیاته تر روغ شي
ښت، تعویذ، دعا، هیکل کې په دروغ شي
لا رنځور غریب صحت نه وي موندلای
چې اخون وي اخیستو ته ور نیولای
که په ورکړه کې څه درنګ څه خو تعطیل وي
په غوغا په شور و شر یې قال و قیل وي
چې دا زر هسې ناسازي کا اغازي
خپل مقصود مطلوب حاصل کا په ناسازي
چې څوک ترس له خدایه نه کاندي غلول کا
اس به پرېږدي زین به باندې په جاهل کا

***

محمد اسمعیل یون

سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مریـــــــدي پـــــه کـــــلا پـــــه نمبـــــره ده
کـــــه پیـــــري مریـــــدي دا ده مســـــخره ده
څـــوک پـــه پیـــر او پـــه مرشـــد څـــه لـــره ویـــاړي
خپـــل مـــراد دې همګـــي لـــه علمـــه غـــواړي
شیخ پـه ګـوټ کې ناست دی چې د نفس سـره غـزا کـړم
چـــې شـــي تـــورو تـــه وړانـــدې غـــزا داده

***

پـه خولـه کلیمـه لـولي نمـونځ روژه کانـدي کـافر شـته
دعـــوې کـــا د شـــیخیه، تـــر شـــیطانه لا بتـــر شـــته
لـــه کـــوره لوټـــه واخلـــي، استـــنجا لـــره روان شـــي
تقـوی تـر هسـې حـده، پـه ولجـه یـې وړي کـه زر شـته
یوځـــای الـــوده نـــه دی پـــه دا هســـې دروېشـــانو
پـه دا دور کـه ګـورئ دا ناپـاک پـه هـر کشـور شـته
چـې خـاص د زمـانې دي حـال یـې دادی، نـور وګـړي
د غـوا وو د خـرو د کلـي دی خـالي نـوم بانـدې بشـر شـته
چـــې حـــال د پرهېزګـــارو سراســـر واړه دروغ شـــو
رښـتیا غـواړي لـه چانـه چیرتـه پـاتې دا هنـر شـته

***

شـــیخان چـــې هســـې اوږده نمونځونـــه کـــا
پـــه کـــې باغونـــه اســـونه جونـــه کـــا
پـه کـې رنګـین رنګـین ګنـډې وریښـمین سـکڼې
پـــه کـــې د ســـپینو د ســـرو ګنجونـــه کـــا

***

محمد اسمعیل یون
سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمونځ، روژه چې د ریا د پاره کېږي
له اسمانه به لعنت باندې اورېږي

***

کتابونه د اسمان د ځمکې لولي
په عمل یې فرق د ځمکې د اسمان دی
په باطن یې زړه ګومان سره ترلی
په ظاهر ویل په ژبه مسلمان دی
په خبرو کې یې فیض مونده نه شي
مذبذب په قول په عهد په پیمان دی
په طاعت په عبادت کې که بلعم شي
په اخر انس په نغوته بې ایمان دی
زه خوشال ختټک بنده د هغه چایم
چې یې رو د زړه د خولې سره یکسان دی.

***

تل قرآن د وړاندې ایښی قرآن لولي
ولې هېڅ عمل یې نه وي په قرآن

***

خوشال بابا د یو لوی مفکر او سالار ادیب په توګه، ادبي برخې هم له نظره نه دي غورځولي، د خپلو لیکوالو ادبي نیمګړتیاوو ته یې هم ګوته نیولې، آن پر داسې لیکوالو یې نیوکې کړي، چې تر ده وړاندې پرې چا د انتقاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

جرئت نه شو کولای، خو ده د خپل فنان ذهن او ژور لید له مخې د هغوی اثار وتلل او نیمگړتیاوو ته یې گوته ونیوله.

تر بابا د مخه دېر لوی شخص چې مذهبي شهرت او اغېزيې تر لیکنو زیات و، هغه اخوند درویزه و چې چا پرې د انتقاد کولو جرئت نه شو کولای او هغه وخت په ټولنه کې مطرح شخص او لیکوال و، خو خوشال بابا د هغه اثار وتلل او بیا یې پرې داسې نیوکه وکړه:

درویـــــزه لـــــه یـــــوه لـــــوري راپیدا شـــــو
پـــه لـــږ علـــم پـــه دا ملـــک کـــې لـــوی مـــلا شـــو
د روښـــــان خیرالبیـــــان یـــــې ولیـــــدلی
هغـــــه هـــــم مجهـــــول بیـــــان و ناســـــپندلی
ده چـــې خوشـــې میـــدان بیـــا مونـــد ســـخنگوی شـــو
پـــه ویـــل کـــې یـــې چـــې زړه و هســـې تـــوی شـــو
درویـــزه چـــې بیـــان کـــړی خپـــل کتـــاب دی
نـــوم یـــې مخـــزن الاســـلام کـــړی جنـــاب دی
کـــه یـــوه مســـره پـــه شـــل بلـــه پـــه ســـل ده
نامربوطـــــه ناموزونـــــه پـــــه ویـــــل ده
مســـــلې لـــــس نظـــــم کـــــړي پـــــه پښـــــتو دی
درتـــــه څـــــه وایـــــم چـــــې څـــــه دي د ایســـــتو دي

د اخوند درویزه د (مخزن) په باب زیاتوي چې دا یو مجهول او بې وزنه کتاب دی او هغه د عربي قصیدې بوصیري ترجمه ښیي.

هـــر هـــر بیـــت د قصـــیدې چـــې در مرجـــان دی
پـــــه پښـــــتو کـــــې تراوربشـــــو لا ارزان دی
قصـــــیده د بوصـــــیري ترجمـــــه کـــــړې
عربـــــي یـــــې تـــــر پښـــــتو مضـــــحک راوړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

مخزن مې د اخون چې تمامي په نظر کښېوت
په دې کې عروض نه شته نه يو بحر ما موندلی
يو کتاب دی درويزه سره جوړ کړی
د سوات خلک يې له کل علمه موړ کړی
نا معقول مجهول بيان په کې بې ځايه
په کې بد د حسين وايه يزيد ستايه
په حيرت به واړو ګوتې وچيچلې
د اخون په مخزن چا ګوتې کښېولې.

خو هغه چا چې پوره او کره شعر ويلی، خوشال بيا هغه ستايلی دی، لکه ميرزا خان انصاري:

له چانه په پښتو کې ما ميزان ميندلی نه دی
ميرزا په دا زبان کې ويل کړي دي تللي

خوشال بابا په يوه قصيده کې د ځينو نورو شاعرانو ارزونه داسې کوي:

يو په حال او په ماضي کې داسې نه و
چې ښکاره يې د خبرو راته خوند کړ
د ميرزا د ديوان مې ومنده په ګوډي
مسخره مې ارزاني خويشکی زمند کړ
که دولت و که واصل و که دا نور وو
په خبرو مې د هر يوه ريشخند کړ
کلمې مې ورته سازې کړې د قندو
د اوربشو په ډوډۍ چې به يې شخوند کړ

محمد اسمعيل يون
سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

هر چې لاف وهي د شعر
نن په دا دور دي ډېر
خدای دې نه کا چې به وایم
حال د دیو تېر و بېر
څوک پاوي څوک نیم پاوي دي
قلندر په کې نیم سېر
چې د موږه په حساب دي
هیڅ مې نه دی واصل هېر
بل دولت فقیر درې پاوه
نه ترې څو سرشاهي سېر

***

د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال

***

د هغه شاعر مخ تور شه چې په طبعه
و هر در و هر دربار و ته ولاړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنپوه خوشال

خوشال نه يوازې د خپلې ټولنې يو فنان او هنرمند دی، بلکې د خپلې ټولنې او خپلو خلکو يو رنځپوه او اروا پوه هم دی. خوشال بابا د خوی، خصلت، فن او مسلک له مخې د ټولنې وګړي سره وېشلي، تللي او تجزيه کړي يې دي او په ټولنه کې يې د هر چا کار مشخص کړی دی.

خوشال بابا د يوه ټولنيز او سياسي شخصيت په باب په خپل کتاب (دستارنامه) کې دقيق معلومات وړاندې کړي. د خوشال بابا په اند که څوک غواړي په ټولنه کې يو لوړ سياسي او ټولنيز شخصيت د (دستار سړی) شي نو بايد شل هنرونه او شل خصلتونه زده کړي، دا شل هنرونه او شل خصلتونه هر يو په خپله دستارنامه کې تشريح کړي دي. په شلو خصلتونو کې خوشال بابا د نارينه لپاره يو خصلت هم، شجاعت ضرور بولي او دا د (مرد) لپاره لازم ګڼي، ځکه خو نو په ټولنه کې دی د (مرد) او (نامرد) لپاره خاصې پولې ټاکي، چې د هغو له مخې يو بل سره توپيروي خوشال بابا وايي:

مرد به نه شي په ګفتار — څو پيدار نه کړي کردار
چې دې وکنځي مرد نه دی — که له تانه وي په ډار
چې څه دی خو انتقام دی — د مردانو کار او بار
چې عزت ورڅخه نه وي — هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لره هم زهر — ښه مردان دي لکه مار
چې هم تندر هم باران دي — تر هغو مردانو ځار
مرد به غم د خپل هنر کا — نه د زرو، نه دينار
مرد به غم کا د خپل شرم — د عزت، د اعتبار
نامرد فخر په نسب کا — مرد نه مور لري، نه پلار

(c) ketabton.com: The Digital Library

***

مرد هغه چې همت ناک برکتناک
له عالمه سره خوږ په زیست و ژواک
مخ یې مخ، قول یې قول، عهد یې عهد
نه دروغ نه یې فریب نه تش تباک
لږ ویل ډېر یې کول په خاموشۍ کې
د غونچې غوندې خوله ډکه، سینه چاک
چې خبره د پستۍ د بلندۍ شي
په لویي لکه اسمان په پستۍ خاک
په تمکین کې لکه سبر، په سخا کې
په هر لور څانګې ږنګورې لکه تاک
لکه ګل شګفته روی تازه په باغ کې
همېشه د ښو بلبلو پرې بلغاک
چې دا هسې ښه ویل کا زه حیران یم
چې خوشال راوړ له کومه دا ادراک

د مرد په باب بیا په نورو شعرونو کې وایي:

مرد به غیور وي مرد به صبور وي
هم به په عفو په کرم مشهور وي
نامرد هغه دی په حقیقت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دا ځو توکه یې له دله دور وي

***

که د مردانو په دین این یې
نه بند په سره یې نه بند په سپین یې
که نه دې تخت شته نه دې افسر شته
قیصر د روم یې فغفور د چین یې

***

ځو وانخلې له غلیمه انتقام
مرد نه خوب کا نه خوراک کا نه ارام
چې د ننګ او د ناموس اندوه یې نه وي
د هغه سړي به نه وي احترام
چې د بل تر لاسه ورغی د بل شو
مرد به خپل لري د خپل فکر زمام

***

په جهان کې که مردان دي هم هغه دي
چې و سختې ته ونیسي ځانونه

***

واړه زړونه فراغت دي په ښادۍ کې
چې په غم کې مردانه شي سخا هغه

ر

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې بيتونو څخه معلومېږي چې دی هغه څاته په درانه نظر ګوري چې له ګفتار سره کردار هم ولري او د عمل جنبه يې ډېره درنه وي، هغه څوک چې د چا سترګه ترېنه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه پيمانه نه شي اخيستلای، يا يې د خپل فکر زمام په خپل لاس کې نه وي او پر پت او عزت باندې، د سر و مال ښندلو ته نه وي تيار، د ده د احترام وړ نه دی.

دی (مرد) له مار سره تشبيه کوي چې بايد هم زهر ولري او هم د مهر موره، هم لکه د اسمان وريځ، د رحمت بارانونه ورسره وي او هم اسماني تندر چې د سرې ځواب په توره ورکړي او په سختو حالاتو کې د صبر او متانت خاوند وي.

د اسمان په څېر لوړې او بلندي او د ځمکې په شان فروتني دواړه د يوه لوی شخصيت لپاره ضروري ګڼي. پر عهد و قول ټينګار، له چل ول او ټګۍ برګې، نه ځان ساتل، د نارينه ژوند شعار بولي. که څوک د مردانو پر دين او ايين ټينګ وي، هغه ته د روم قيصر او د چين فغفور وايي، د خوشال په نظر بريالی شخص بايد د تمکين او وقار خاوند وي.

د خان په ټولنيزو نظرياتو کې دا ټکی هم نظر ته ډېر راځي چې دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډېر اهميت قايل دی او ذاتي استعداد د انسان په شخصيت جوړونه او ټولنيز ژوندانه په سمون کې ډېر موثر ګڼي. لکه چې په دې لاندې شعرونو کې وايي:

چــــې بنيــــادې پيــــدا شــــوی پــــه نفــــاق
د هغــــه نــــه طمــــع مــــه کــــړه اتفــــاق
چــــې وودلــــې وي پــــه ذات تــــوره شــــړې
ســــپينول يــــې و هرڅاوتــــه دي شــــاق
د عســــل ســــره يــــې خــــوره خــــوږه بــــه نــــه شــــي
مړغــــونې چــــې ترخــــه دي پــــه ميثــــاق

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــه ((اخـــلاق ناصـــري)) پـــه يـــادو ووايـــي
پـــه اخـــلاق کـــې بـــه ښـــه نـــه شـــي بـــد اخـــلاق

دغه راز د خوشال بابا په کلام کې په لسګونو ځايه داسې مسايل څېړل شوي چې د ټولنپوهنې له نظره د انسان شخصيت او ماهيت څېړي، د خوشال د اثارو په هېنداره کې زموږ د ټولنې انسان له هر پلوه ډېر ځلېږي او د هغه ښېګڼې او بدګڼې په کې له ورايه ښکاري، نو له دې کبله خوشال ته زموږ د ټولنې يو وتلی ټولنپوه ويلای شو.

محمد اسمعيل يون　　　　　　　　　　سمسورويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رنځپوه (طبیب) خوشال

پــــه دارو کــــې چــــې ښــــه نــــیت وي
دارونــــــــــه وي عــــــــــبادت وي
عبــــــادت پــــه روغ صــــورت شــــي
ګڼــــې کلــــه عبــــادت شــــي

خوشال بابا د علم او فن د نورو برخو په شان په طب او طبابت کې هم لوی لاس درلود، د خپل وخت پر زیاتو طبي علومو خبر و، په طبي برخه کې یې زیاته مطالعه کړې وه. ځکه یې نو په خپل کلام کې طب او طبابت ته هم زیات ځای ورکړی دی، ده هم په یو شمېر شعرونو او نثرونو کې دا موضوع څېړلې او هم یې د (طب نامه) په نامه یو مستقل منظوم اثر لیکلی دی. له طبنامې پرته په (فضل نامه) کې هم د طبي مسایلو په باب یو شمېر لارښوونې شوې دي.

خوشال بابا په طبي برخه کې تر هر څه وړاندې د انسان لپاره د عقل او روغتیا د ساتنې لارښوونه کوي. د بابا په نظر که په یو انسان کې عقل او صحت دواړه ښه وي، نو ډېره خوبي ورسره ده او که دا نه وي نو خوبي ورسره نه شته:

یــــو صــــحت بــــل عقــــل غــــواړه
تــــه پــــه دا کــــې خــــوبي غــــواړه
کــــــه دا دواړه توکــــــه نــــــه وي

محمد اسمعیل یون
سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـــــــوره هـــــــــره خـــــــــوبي ولاړه

پخوانیو حکیمانو او صوفیانو د روحاني قوت د پیدا کولو لپاره درې شیان لازمي ګڼلي دي:
(کم ویل، کم خوړل او کم وید بدل). خوشال بابا دا موضوع داسې یادوي:

ابـــــدال پـــــه دا څلـــــور خویـــــه ابـــــدال دی
کـــم ویـــــل کـــا کـــم د چـــا ســـره ګـــډون
کـــم ملاســـتی کـــا پـــه خـــوراک کـــا کمـــه مینـــه
پـــه دا شـــان یـــې پـــه عـــالم کـــې دی ژونـــدون

اوبه د ژوند لوی نعمت دی چې بې له اوبو ژوند امکان نه لري، بابا د صحي اوبو په باب وايي:

کـــــه اوبـــــه وي د بـــــاران یـــــا د چینـــــې
د کـــــــوهي اوبـــــــه ضـــــــرر دی د بشـــــــر
ښـــې ســـړې خـــوږې اوبـــه د ســـړي ځـــان دی
ولـــــې تـــــود طعـــــام ســـــړې اوبـــــه ضـــــرر
چـــې تـــودې اوبـــه څـــوک څښـــي غارمـــه وهلـــی
پـــرې نقصـــان د اشـــتها شـــي رنـــګ اصـــغر

د خوراک په باب وايي:

محمد اسمعیل یون

سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځـو چـې ډېـر طلبګـار نـه شـې طعـام مـه خـوره
هـر زمـان پـه شـخوند کـې مـه شـه لکـه سـتور
***
ډوډۍ غنمینــــــه وي کـــــه اوربشـــــینه
پـــــه وخـــــت د لــــوږې خـــــوږه لګینـــــه
مـــــور د نبــــاتو حلـــوا تـــــه نـــــه ګـــوري
هوښـــیار بـــه پـــوه شـــي پـــه دا رازونـــه

خوشال بابا د سړي ځواک او د ملا د پیاوړتیا لپاره نصیحت کوي او د زیاتې کوروالۍ نه کولو ته سړی رابولي، دخوشال بابا په نظر ((د صحت په کار کې ډېر فکر بایده وي)).

دا د مــــلا اوبـــــه یـــې واړه در ګـــوهر دي
کـــه ســـړی یـــې شـــي د قـــدر نـــه خبـــر
در ګـــوهر بـــه هغـــه ځـــوک لـــوني بـــې ځایـــه
چـــې پـــه پوهـــه کـــې ابلـــه وي ګېـــدی خـــر

خوشال بابا په دې بیتونو کې هر څه بیان کړي، خو ورسره یې د علاج او درملنې لپاره هم لارښوونه کړې ده:
کـــه قـــوت زیـــاتوي تـــل خـــوره شـــوده پـــۍ
چـــــې تـــــر دانـــــه دارو نشـــــته معتبـــــر
کـــه یـــې مـــومې اوړی ژمـــی ګبینـــه خـــوره
خـــو پـــه ســـود یـــې خبـــر مـــه کـــړه خپـــل پـــدر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال بابا د انسان د بدن د زياتو برخو او د هغه د زياتو ناروغيو د علاج لپاره داسې لارې ښودلې دي، چې آن په نننۍ عصري طب کې هم ورڅخه ګټه اخيستل کېږي. خوشال بابا اول دا نصيحت کوي چې ناپوه طبيب ته مه ځئ، چې دارو يې خطر لري:

د طبيب دارو هاله خوره چې حاذق وي
د نـاقـص طـبيب دارو لـري خطر

د انسان د روحي ارامۍ لپاره وايي، چې سړی بايد په باد او غبار کې ونه ګرځي، ښه هوا او خوشبويي کې وګرځي چې صحت ته ګټه لري:

ګــرد، غبــار، غارمــه، چکــړ هــوا بــد بويــه
رنـــــځ علــــت وبــــا پيــــدا کېږي اکثـــــر

خوشــــبويي ځــــو لګــــوي هــــومره فايــــده ده
تندرســــــتي ده هـــــم ســــــنت د پيغمبــــــر

اوسنی طب وايي، د هغو انسانانو لپاره چې وينه يې زياته وي په کال کې بايد يو مقدار وينه وباسي، دا کار يې صحت ته ګټه رسوي. بابا وايي:

فـصد سړي سره نافـع دی
د هـزار عـلت دافـع دی

محمد اسمعيل يون

سمسورويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سترګو د علاج لپاره وايي:

که رانجه سرې تاوده کا
اطريفل سره يې اوبه کا
په کې ډوب تاوده رانجه کا
اووه ځله دا رنګ وکا
په دا رنګ د ښځې پې
اووه ځله ډوب پرې کئ
بيا دې واړه ښه ميده کا
په لمبو دې يې ښه سيده کا
چې د سترګو ګوهر يې زحمت وي
نور به دا رانجه صحت وي

د ټوخي دارو:

ښه پخه کر کنه ګوره
ځنې زړې واخله وروره
هغه زړې ښه وريته کړه
آس يې ګډ په ګبينه کړه
د هر ټوخي دارو دا دي
چې آسان دارو دي دا دي

د نس خوږي دارو:

ښه دارو دي دا د ګېډې
که دې درد کېږي د ګېډې
انګزه سپيرکې چوکار هم
نمک سنګ واخله اشخار هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه ثربه هليله ګوره
پوست يې واخله زما وروره
دا پينځه توکه همدمه
سره واړه دوه درمه
اوبه واخله څلور سېره
پرې د ارو لمبه کړه تېره
سره واړه جوشيده کړه
نرم اور پسې سيده کړه
چې نيم سېر اوبه شي پاتې
اوبه نه وي کمې زياتې
بيا ور ګډې کړه شکرې
په ناشتا به يې ونغرې

د مثانې ډبرې دارو:

سهاګه، چوکر، کور زړي
له تودو اوبو چې نغړي
که ځلوېښت ورځې څوک وخوري
رنځ د سنګ مثانې وړي

په طب نامه کې همدارنګه د سترګو د ځينو ناروغيو، د ګنده دانو، بواسيرو، اشتها، جلابو، د وجو د بادو، سردرد او ځينو نورو ناروغيو په باب هم معلومات، علاج او لارښوونې راغلي دي.

محمد اسمعيل يون
سمسور ويب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستپوه خوشال

د خوشال بابا د ژوند یوه زیاته برخه په سیاسي مبارزه، کار او زیار تېره شوې ده. خوشال خان که خاني کوله، که ملکي، که جاگیرداري او یا هم قومي مشرتوب، نو په ټولو کې سیاست نغښتی و، خوشال بابا د ژوند د ډگر عملي سیاستوال هم و او د خپلې عملي او ذهني پوهې او تجربې له مخې سیاستپوه هم و.

ځکه خو په سیاسي علومو او پوهنو کې د خوشال تجربه او نظر د زیاتې تاییدونې وړ دی. خوشال چې د خپل ژوند په (۱۴) کلنۍ کې له خپل پلار سره یوځای د خپلو رقیبانو پر ضد په جگړه کې شریک شو، په حقیقت کې همدا د ده د سیاسي ژوند پیلامه گڼل کېږي. د خوشال سیاسي مبارزې بیا آن د ده د عمر تر پایه پورې دوام وکړ، آن تر دې پورې چې ده وصیت وکړ؛ ما داسې ځای کې ښخ کړئ چې د مغولو د اسونو گرد زما پر قبر پرېنوزي. مانا دا چې له تنکي زلمیتوبه بیا تر بوډا توبه پورې د خوشال ژوند په سیاسي مبارزه او هلو ځلو کې تېر شو.

خوشال د خپلې سیاسي مبارزې په ترڅ کې له ډېرو سختیو او کړاوونو سره هم مخامخ شوی او یو ځل یې څلور کلن بند هم گاللی دی. خوشال د همدې څلور کلن بند په موده کې له خپل نبوغ نه گټه واخیسته، د (دستار نامې) پر لیکلو یې پیل وکړ او په (۱۳) ورځو کې یې داسې یو جامع کتاب ولیکه چې د سیاست، ټولنیزو چارو او قومي مشرتوب لپاره ډېر معتبر اثر گڼل کېږي.

خوشال خان په دې اثر کې د لومړي ځل لپاره د یو سیاستوال او قومي مشر د (دستار سړی) لپاره یو لړ اصول وټاکل، چې د هغو د پوره کولو له مخې یو څوک کولای شي د قوم مشر شي، سیاستوال شي او یا د دستار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړلو لايق وګڼل شي. د خوشال له نظره د دستار سړي بايد دا شل هنرونه او شل خصلتونه ولري:

اول هنر د ځان د معرفت:

دويم هنر د علم چې کسب کمال باله شي.

دريم هنر د خط چې لازم ملزوم د کسب کمال دی.

څلورم هنر د شعر چې پيرو د علم دی.

پنځم هنر د تيراندازۍ دی.

شپږم هنر د اسپ تازۍ دی.

اووم هنر د ښکار دی.

اتم هنر د شجاعت دی.

نهم هنر د سخاوت دی.

يوولسم هنر د ازدواج د معاشرت دی.

دولسم هنر د اولاد د تربيت دی.

ديارلسم هنر د تاديب خدم و حشم دی.

څوارلسم هنر د اسباب معيشت دی.

پنځلسم هنر د زراعت د دهقانيت دی.

شپاړلسم هنر د تجارت دی.

اولسم هنر د تحقيق د نسب دی.

اتلسم هنر د ترد د شطرنج دی.

شلم هنر د تصوير د نقاش دی.

او شل خصلتونه په دې ډول دي:

اول – خصلت د مشورت

دويم – خصلت د عزيمت

دريم – خصلت د خاموشۍ

څلورم – خصلت د راستۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم – خصلت د شرم و حیا
شپږم – خصلت د خلق نیکو و خلعت وخوشخویی
اووم – خصلت د مروت
اتم – خصلت د عفو او کرم
نهم – خصلت د تمیز
لسم – خصلت د عدل د انصاف
یوولسم – خصلت د توکل
دیارلسم – خصلت د خوف و د رجا
څوارلسم – خصلت دملک د انتظام
پنځلسم – خصلت د همت
شپاړلسم – خصلت دحلم
اوولسم – خصلت د غیرت
اتلسم – خصلت د عزم و احتیاط
نولسم – خصلت د طاعت د ورع
شلم - خصلت د استغفار [1]

خوشال بابا د یو سیاستوال لپاره پورتني هنرونه او خصلتونه لازم بولي. ددې هنرونو او خصلتونو په واسطه له ځاني ژونده نیولې بیا تر ټولنیز او هېوادني ژوند پورې ټولې چارې سمبالېږي. د خوشال په نظر یو واکمن یا سیاستوال باید پر دیني او دنیايي علومو دواړو پوه وي، چې د ملک د انتظام چارې سمبال کړي، که چېرې یو سیاستوال یوازې په دیني علومو پوه وي، نو د ملک ژوندنیو چارو ته به یې پام راکم شي او د ټولنې اقتصادي او د ژوند نور ډګرونه به وده ونه کړای شي او که چېرې یوازې دنیايي علوم یې زده وي، نو ټولنه به له دینه لرې شي او اخروي نړۍ ته به یې

[1] د خوشال ختیک دستارنامه، کابل چاپ، ۱۳۴۵ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیان ورسي، لنډه دا چې حاکم باید د ټولنې د ښه نظام لپاره دا دواړه علوم یاد کړي. د خوشال په نظر هغه چې ظاهري او باطني سیاست یا دیني او دنیایي علوم یې زده کړي دي، هغه د اسلام د څلورو خلیفه ګانو په شان دي: ((هر چې ظاهري او باطني دواړه لري هغه په سیرت دي د خلفای اربعه رضوان الله علیهم اجمعین)).

خوشال بابا وایي، چې یو ملک د حاکم په سیاست ودان دی، که چېرې سیاست کمزوری وي او حاکم ناپوه وي، ملک خپله د کمزورۍ خواته ځي او ګډوډي رامنځته کېږي:

چې خالي شي د حاکم له سیاسته
هغه ملک په بلا یاد شي

خوشال خان د یو ملک د مشر لپاره دا تدابیر لازم ګڼي، چې د ملک اقتصاد ته پام وکړي، پر خپل پوځ لاس راکاږي او خلک له اقتصادي پلوه ښه وساتي، که چېرې داسې ونه شي، نو ملک کې به ګډوډي راشي، پوځ به یې متلاشي او تیت و پرک شي، نو ځکه خو وایي:
هر بادشاه چې خزانه ورڅخه نه وي
عاقبت ورڅخه تار په تار لښکر دی
خوشال بابا د یو ملت یووالی او پیوستون د دولت د بقا ضامن بولي او کله چې نفاق رامنځته کېږي هغه سره بیا غربت او بدمرغي په خپله راځي.

دولتونه چې د خلکو په اتفاق دی
هغه به خوار شي چې په کې نفاق دی
دوه زړونه چې یو شي غر به هم پاره پاره کا
ځار تر یګانګۍ چې نعمتونه راښکاره کا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشال خان دغه راز د يو مشر او سردار لپاره ځينې شرايط هم ټاکلي چې علم، دين او مېړنتوب هم په کې راځي ، خوشال بابا د يو قومي مشر او خان لپاره يو لړ نورې ځانګړنې هم ټاکلي، هغه وايي چې خان بايد د سيم و زر پروا ونه لري او يوازې د شرم و ننګ په فکر کې وي:

خاني کار د هر چا نه دی د هغه دی
چې صرفه يې نه په زر وي نه په سر
يکباره يې په نظر کې شرم ننګ وي
د دنيا په سود و زيان نه دی خبر

همدا صفت بيا د يو سردار او د هېواد د مشر لپاره هم غوره بولي:
سردار هغه دی چې شرم ننګ لري
مدام د شرم توره ترخنګ لري
صرفه په زر نه کا صرفه په سر نه کا
چې دشمنان وي له هغو جنګ لري.

***
چې صرفه کاندي په سر
يا صرفه کاندي په زر
نه به خان نه به سلطان شي
نه به خپل کاندي کشور
چې په ځان مړنى نه وي
مړنتوب نه کا لښکر

ددې ترخنګ خوشال بابا د سرداری لپاره د يو لړ نورو ځانګړنو يادونه هم کوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســــــردار د عفــــوې د کــــــرم ځښــــــتن
د جنــګ تــر کــاره پــه اشــتي مــين ښــه دی
ډ یـــــر هــنرونــــــه د مــــــرد داری دي
چـــې واړه تېـــر شـــي تېـــر مبـــرهن ښـــه دی

***

ســــــرداري لـــــره بويــــه دا درې توکـــــه
يــــو همـــت دويمـــه تــــوره بــــل اخــــلاق

خوشال، د حاکم يا سلطان لپاره نور ډېر ډېر هنرونه هم لازم او ضرور بولي، وايي:

د مارکــــه نــــه وي پــــه تــــن کـــې زهــــر
ســـردار کـــه نـــه لـــري خنجـــر د قهـــر
دا دواړه تــوکــــــه زمــــــا پـــــه پوهــــه
نـــه يـــاد پـــه کلـــي وي نـــه يـــاد پـــه ښـــهر[1]

د سياست او مشـرتوب پـه بـاب د بابـا پـه کـلام کـې ډېـرې نـورې زيـاتې ځرګندونې هم شته، خو موږ دلته يوازې پر همدې لنډيز بسنه کوو.

---

[1] ګل پاچا الفت، ننګيالي پښتون، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۲۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکګر (خطاط) خوشال

خوشال بابا د خپلو ګڼو کمالونو ترڅنګ یو ډېر ښه لیکګر(خطاط) هم و. خط د هغه وخت په هنرونو کې یو مهم هنر ګڼل کېده. خوشال نه یوازې یو ښه خطاط و، بلکې د خط هنر پر ارزښت او ماهیت هم ډېر ښه پوهېده. خوشال د یو سیاستوال او سیاستپوه لپاره هم د خط او خطاطۍ هنر زده کول، لازم ګڼل، نو ځکه خو یې د (دستار سرې) لپاره په شلو هنرونو او شلو خصلتونو کې د خطاطۍ هنر په دربیمه کټګورۍ کې راوړی او وایي: ((دربیم هنر د خط چې داخل د کسب کمال دی)).

خوشال بابا په دستارنامه کې د خط تعریف، ارزښت او د خطاطۍ فن په باب په زړه پورې او ژوره لیکنه کړې ده. د لیک ارزښت یې په دې شان څرګند کړی چې آن ډېرو ژبپوهان به هم ورته ګوته په غاښ شي، هغه وایي: ((علم او خط سره لازم او ملزوم دي. علم په مثال وحشي خط یې لکه کمند چې وحشي دی، پرې قید شي. دا هومره کتابونه به نه وو که خط نه وی، په حساب، په کتاب په سیاق به څوک پوهېدل که خط نه وی، د جهان کار سره ټول په خط دی، لوی هنر دی، منزلت، مرتبت یې هم ډېر دی، قدر قیمت یې تر حساب تېر دی، که یې دولتمند زده کا زېب و زینت دی، که یې درویش زده کا د درویش دولت دی.

الحق څو چې څوک وایي دا هنر لایق د هغه تعریف دی، کار یې پټ نه دی څرګند دی، ولې حیف دا چې د هر چا په مصاحبت تن ورکا، لار نه ګوري، هر څوک یې چې په لاس واخلي، نور د هغه شي، د هرچا یار دی:

درسته ښه یې ته دلداره یوه چار دې ده یکباره
چې و تا و ته نږدې شي نوره یې د هغه یاره

محمد اسمعیل یون سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کور دده ودان شه، چې دده دمخه څه ورانی ودانی په جهان شي، په هر چا چې دی دا تور مخ برابر کا، کیمیا ګر دی، سیسن یې زر کا. بې کامه وي هزار کامراني ورکا، د ډېرو په سرتاج کېږدي، د ډېرو خاورې په سر کا، په دا سبب چې دو زبان دی. د جهان سرګرداني په ده، هر زمان یې سر په تېره تېغ واهه شي، چار پخپل سرکا، مراد و نامرادانو ورکا، ځان ګداز رفیق نواز دی. جوانمردي ډېره، وفا یې تر حده تېره ده. دریغه چې د نا اهلو په لاس کې نه وی، په لاس د اهلو وی، دده د سر بلا په بد ذاتو په سفله و په سهلو وی. (1)

خوشال په دستارنامه کې د خط هنر د ارزښت د ځرګندولو په ترڅ کې د هغه د زده کولو لارې چارې هم په ګوته کوي او زده کوونکو ته یې د زده کړې لارې ښيي. وايي:

((زده کول د خط موقوف د کاتب په تعلیم دی، پخپل طور چې ښه خط ګوري، کښنې طبیعي باله. دا هم کښل زده کا اما شنیده کی بود مانند دیده- چې کاتب خوش نویس ورته د خط قواعد ښيي اصلاح ورکوي هغه خط په قواعد زده شي او زر زده شي خوش نویسي هم هغه باله شي چې خط د استاد زده کا.

د قلم سازول برابر د کتې ګوتې تر بند تراشه بویه، شګاف دې برابر وي چې یو اړخ بل یې نری پېړ نه وي، د مشق قلم خو پېړ وي هومره ښه وي په محرف قلم زر خوش نویس شي.

محرف و نوک دار قلم و ته وايي. د خط مراد په مړوند دی چې مړوند قوت وشي، نور ګوتې په قلم و جوړېږي. د مړوند قوت بې غټه قلم نه شي چې قلم لک وي، ځینې حرف ورځنې ووځي قوت د مړوند کېږي. که مشق ووړ ډېر حرف وي دې کته لکه کته ګوته هسې وي.

---

(1) خوشال خټک، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۱۸-۱۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشق په تخته بدفتين بويه. که په د نري قلم ډېر کښې خوش نويس به نه شي که په غټ قلم لږ کښې خوش نويس به شي، قلم چې روغ کا په نقطه دې وازميي، که نقطه ترې ښه پرېوته او که نه بيا دې قط کا.

قلم تراش د قلم ډېره تېره بويه، هاله به ښه روغ شي ښه په قط شي نقطه به ترې ښه پرېوزي، دا کار واړه په چاړه تعلق لري.[1]

همداسې د سياهي د جوړولو لپاره هم لارښوونې کوي.

خوشال بابا نه يوازې د خط د هنر يو لارښود او خطاط و، بلکې د يو ځانګړي خط موسس هم و، چې زنځيري نومېده، دا يو ډول ځانګړی ليک دی چې خپله د دوی د کورنۍ ترمنځ کارېده او بڼه يې داسې وه چې د تورو يو سر له بل سره نښلېده او همداسې زنځيري شکل يې نيوه، نو ځکه يې زنځيري باله. خوشال بابا د ((زنځيري)) په نامه يو اثر هم لري چې د حبيب الله رفيع په زيار خپور شوی دی.

د خوشال د فکر اوژوندانه د پورتنيو اړخونو ترڅنګ، چې مونږ ورته اشاره وکړه، سياستوال خوشال، تېرپوه خوشال، ښکاري خوشال، اسلامپوه خوشال، اروا پوه خوشال، مارشال خوشال، ښوونپوه خوشال او داسې نور عنوانونه چې هر يو د بابا د ژوند او فکر يوه برخه رانغاړي هم د زياتې شننې او څېړنې وړ وو، خو لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې، بابا يو څو اړخيز شخصيت اود علم يو داسې بحر دی، چې هر څومره پکې مزل وکړو، بيا يې هم پای ته نه شو رسېدلای، ځکه خو مو پورتنيو څو برخو ته په لنډيز سره په اجمالي ډول اشاره وکړه.

---

[1] خوشال خان ختک، دستارنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال، ۲۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورم څپرکی

پر خوشال بابا ځانګړي ليکل شوي کتابونه

خوشال بابا د نړۍ د اسې يو ستر عظيم او لوی شاعر، عالم، انديال، مبارز او ځو اړخيز شخصيت و، چې که هر اړخ يې په ځانګړي او جلا ډول وڅېړل شي، نو په خپله يو بېل شخصيت، يو بل خوشال او له نورو نه يو بېل او متمايز خوشال مو تر سترګو کېږي. خوشال يو داسې قوم او ملت ته منسوب شخصيت دی، چې نه په کې د ليک لوست کچه ډېره لوړه ده، نه د خپرنيو رسنيو له مخې د نورو د سيالۍ جوګه دی، نه يې ژبه د نړيوالو ژبو په کتار کې ودرول شوې ده، آن تر دې چې په خپل ټاټوبي کې هم د خپلې ژبې له نعمت څخه بې برخې دی.

د نالوستۍ په وجه د ملت د ډېرو وګړو ذهني اړيکي د هغې له وياړلې ماضي سره غوڅ شوي دي. پر دې تنګسيا سربېره پردی فرهنګي يرغل لا بل لامل دی چې، ان د لوستي پاړکي پر ذهن يې هم د پرديپالنې سيوری خپور کړی دی.

خو د دې ټولو لاملونو، تنګسياوو او نيمګړتياوو سره سره خپله د پښتنو افغانانو او پرديو له خوا پر خوشال بابا په لسګونو مستقل اثار او اټکل تر (۲۰۰۰) عنوانو پورې بېلابېلې ليکنې خپرې شوې دي. د لروبرو افغانانو هېڅ يوه داسې خپرونه او چاپپانه به نه وي چې په هغې کې دې د بابا يادون نه وي راغلی. اکثرو هغو بهرنيو خپرونو چې پر افغانستان يا افغانانو يې ليکنې کړي، ضرور يې د لوی خان يادونه هم کړې او د هغه له افکارو او اشعارو څخه اغېزمن شوي هم دي، يو شمېر بهرنيو ختيځپوهانو او نورو ليکوالو د بابا پر اندوژوند ډېرې په زړه پورې ليکنې کړي او مستقل اثار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یې هم خپاره کړې دي، ځینو د خپلې ماسترۍ او ډاکترۍ تیزسونه هم د بابا پر ژوند او اثارو لیکلي دي. لنډه دا چې د بابا پر ژوند اثارو او شخصیت باندې د ټولو شویو لیکنو شمېر څو زرو عنوانو ته رسېږي، چې د هغو په باب تراوسه پورې د خوشال بابا څو کتابښودونه جوړ شوي او نورو ته هم اړتیا ده، خو موږ دلته یوازې هغه اثار معرفي کوو چې د بابا د ژوند، شخصیت او اثارو په باب لیکل شوي او په مستقل ډول چاپ شوي دي، په دې اثارو کې یا د اثر ټوله برخه د بابا اندوژوند ته ځانګړې شوې یا یې یوه برخه د هغه پر اند وژند متمرکزه ده او بله برخه یې خپله د بابا کلام دی. لکه په انګریزي ژبه د بابا ژباړل شوي شعرونه او بیا پر هغو تبصرې او شننې او یا د هغه پېژندنه. موږ دلته همدغه ډول مستقل او یا نیمه مستقل اثار معرفي کوو:

۱- خوشال خان خټک څه وايي؟

دا کتاب د استاد عبدالروف بېنوا له خوا لومړی ځل په هندوستان کې چاپ شوی دی. پر **۱۹۵۰** م کال، په کابل کې د پښتو ټولنې له خوا بیا چاپ شو. کتاب **۱۵۸** مخونه لري او د خوشال د فکر وفن پر بېلابېلو اړخونو په کې بحث شوی دی.

۲- خوشال خان خټک او څو نور فرهنګيالي خټک:

د سر محقق عبدالله بختاني خدمتګار له خوا لیکل شوی. د خوشال بابا پر معرفۍ سربېره یې یو شمېر نور خټک شاعران او لیکوال هم معرفي کړي دي. دا کتاب (۳۷۲) مخه لري، خو تراوسه چاپ شوی نه دی.

۳- منتخبات خوشال خټک:

دا کتاب د سید انورالحق له خوا ترتیب شوی او د خوشال بابا د کلام غوره چاڼ په کې شوی دی، ددې کتاب اردو ترجمه هم شوې ده او په جلا ډول چاپ شوې ده. دا کتاب **۳۲۱** مخه لري او پر **۱۹۵۲**م کال د پېښور پښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

اکیډمۍ له خوا چاپ شوی دی. په کتاب کې د بابا له کلام نه علاوه د هغه د ژوند حالات هم بیان شوي دي.

۴- د توري او قلم خاوند:

دا کتاب محمد نواز خټک ترتیب کړی، په دې کتاب کې ټول هغه مضامین راټول شوي چې د خان علین مکان (خوشال بابا) پر زیارت باندې د یوې لویې او درنې غونډې په ترڅ کې اورول شوي وو. دا کتاب اداره اشاعت سرحد پېښور پر ۱۹۲۱م کال چاپ کړی دی. کتاب ټول (۱۸۰) مخه لري.

۵- خوشال او پسرلی:

د خوشال بابا د پسرلنیو شعرونو یو غوړچاڼ دی، چې پر **۱۹۵۸**م کال په کابل کې د پښتون غږ مجلې له خوا په **۳۲** مخونو کې چاپ شوی او غ. نوري پرې یوه سریزه کښلې ده.

۶- ننګیالی پښتون:

پر **۱۹۳۲**م کال په کابل کې د بابا په باب یو نړیوال سیمینار جوړ شوی و، د دې سیمینار مقالې د (ننګیالي پښتون) په نامه په **۳۳۰** مخونو کې د یوه ځانګړي کتاب په بڼه چاپ شوې دي.

۷- توریالی پښتون:

دا هم په کابل کې د بابا په باب پر ۱۹۷۱م کال د شوي سیمینار د لیکنو ټولګه ده، چې په کتابي بڼه په ۲۸۸ مخونو کې په کابل کې چاپ شوې ده.

۸- د خوشال خان خټک یو شعر:

په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم
چې له ډېرې پیدایي نه ناپدید شو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بابا پر همدې یوه بیت باندې حمزه شینواري یو تحلیلي کتاب لیکلی او پر ۱۹۷۱م کال په لاهور کې د شاهین چاپخونې له خوا چاپ شوی دی، چې ۱۸۴ مخه لري.

۹- ارمغان خوشال:

میا سیدرسول رسا دا کتاب ترتیب کړی، د خوشال بابا د کلام انتخاب دی چې غزلې، قصیدې، رباعیات، قطعې، بازنامه، سواتنامه، فضلنامه او نور په کې شامل دي، دا کتاب پر ۱۹۲۴م کال په پېښور کې د یونیورسټي بک ایجنسي له خوا چاپ شوی دی. (۱۰۳۳) مخه لري او د مرحوم رسا ۱۴۴ مخه سریزه هم ورسره مله ده.

۱۰- ملي قهرمان:

استاد ګل پاچا الفت ترتیب کړی او پر ۱۹۲۵م کال په کابل کې د پوهنې په چاپخونه کې چاپ شوی دی. (۱۱۴) مخه لري په کتاب کې لومړی د خوشال بابا په باب د بېلابېلو پوهانو نظریې راټولې شوي، وروسته د خوشال بابا پر نظریاتو (عشق، چلند او ښکار پوهنه) بحث شوی او هم د هغه د کلام بېلګې راوړل شوي دي.

۱۱- خوشال خان خټک او دده ادبي مکتب:

دا کتاب دوکتور عارف عثمانوف ترتیب کړی او پر ۱۹۸۲م کال په دولتي چاپخونه کې د افغانستان د علومو اکاډمۍ له خوا چاپ شوی دی. (۲۱۴) مخونه لري، کتاب درې څپرکي لري په لومړي څپرکي کې یې د شپاړلسمې او اولسمې پېړۍ د پښتو ادب تاریخ جاج اخیستل شوی، په دویم څپرکي کې د خټکو د اصل، نسب، قبیلې د خوشال ژونددود او د خوشال د فن په هکله خبرې شوي دي. په درېیم څپرکي کې د خوشال د ادبي ښوونځي او د کتاب د اخځونو یادونه راغلې ده.

۱۲- پښتو – خوشال نمبر:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا د هغـه سـیمینار د لیکنـو او نظمونـو ټولګـه ده، چـې پـر ۱۹۷۱م کـال د پښتو اکاډمۍ پېښور له خوا شوی و، دا ټولګه ۸۸ مخه لري.

۱۳- خوشال شناسي:

دا هم د لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تاج سعید او زیتون بانو له خوا پر ۱۹۸۰م کال په کتابي بڼه ترتیب شوې او په ۱۵۹ مخونو کې په شاهین برقي پریس کې چاپ شوې ده.

۱۴- خوشال کیست:

دا کتاب مېرمن معصومه عصمتي وردګ لیکلی او په هغه کې یې د بابا د ژوند او اثارو په باب معلومات وړاندې کړي، دا کتاب په کابل کې چاپ شوی دی.

۱۵- پښتو – خوشال نمبر:

دا د خوشال په باب د بېلا بېلو لیکنو او نظمونو یوه لویه ټولګه ده چې د پښتو مجلې د ۱۹۸۰م کال په مارچ- مۍ ګڼه کې د خوشال بابا د درې سووم تلین په درناوي، د پښتو اکیډمۍ پېښور له خوا په ۴۰۷ مخونو کې چاپ شوې ده.

۱۶- خوشال ریویو:

دا د خوشال رسیرچ سیل درې میاشتنۍ ګڼه ده، چې د خوشال د فکر و فن په باب لیکنې په کې چاپېږي، په لومړۍ ګڼه کې یې څلور ګڼې رانغاړل شوي او په ۲۷۱ مخونو کې چاپ شوې ده.

۱۷- خوشال ریویو:

د خوشال ریویو دویمه ګڼه کې هم دوه ګڼې راغلي دي. دا ګڼه پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوې او ۱۷۹ مخه لري.

۱۸- خوشال ریویو:

د خوشال ریویو دریمه ګڼه کې دوه ګڼې رانغاړل شوي او پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوې دي، (۲۲۳) مخه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹- خوشال او جماليات:

د ډاکتر اقبال نسيم ختک اثر دی چې پر ۱۹۸۳م کال ليکل شوی دی، (۴۷۷) مخه لري. ډاکتر اقبال نسيم ختک ته په دې اثر د (پي ايچ ډي) ډګري ورکړل شوې ده. دا ليکنه دوه برخې لري، په لومړۍ برخه کې د جمالياتو بنيادي مباحث او د جمال (ښکلا) په باب د خوشال د تصور په اړه معلومات وړاندې شوي دي، په دويمه برخه کې د خوشال د فن او نظريې او د هغه په کلام کې د شعري محاسنو په باب خبرې شوي دي.

۲۰- خوشال خان ختک او د هغه د کورنۍ علمي او ادبي خدمات:

شاه جهان دا اثر د ۱۹۸۳م کال په بهير کې بشپړ کړی، (۳۰۷) مخه لري، خو تر اوسه چاپ شوی نه دی.

۲۱- خوشال خان ختک بابای پشتو شاعري:

شاه جهان دا اثر ترتيب کړی او د خوشال ريسرچ سيل له خوا پر ۱۹۸۵م کال چاپ شوی دی. (۱۲۳) مخه لري، په دې کتاب کې د خوشال د ژوند او فن په باب معلومات راغلي دي.

۲۲- ښاغلی پښتون:

دا د هغو ليکنو او منظومو پېرزوينو ټولګه ده، چې د نوښار ادبي جرګې د ۱۹۳۸م کال د جون پر مياشت د خوشال بابا د ياد ورځې په مناسبت اورول شوې وې او بيا د نواز ختک په هڅه او ترتيب د ۱۹۳۸م کال د اګست پر مياشت چاپ شوې ده، دا کتاب ۸۰ مخه لري.

۲۳- اباسين خوشال نمبر:

د اباسين مجلې د ۱۹۸۷ م کال اپريل- مې ګڼه د خوشال بابا په باب ليکل شويو مقالو او ليکنو ته ځانګړې شوې، د ۲۱ تنو ليکوالو ليکنې او منظومې بېلګې په کې راغلي او په ۸۸ مخونو کې چاپ شوې ده.

۲۴- خوشال خان ختک د مطبوعاتو په هنداره کې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دوو ټوکو کې پر ۱۳۵۸ل کال د کابل پوهنتون له خوا خپور شوی، په دې اثر کې هغه کتابونه او لیکنې معرفي شوي چې د بابا په اړه لیکل شوي دي. د خوشال بابا د کتابښودنو په لړ کې دا ډېر مهم کتاب دی، په لومړي ټوک کې یې چې ۲۱۲ مخه لري د خوشال په باب (۲۸۲) عنوانه مقالې او په دویم کې چې ۲۰۴ مخه لري، ۱۲۳ عنوانه مقالې او ځینې ځانګړي کتابونه معرفي شوي دي.

۲۵- ګام پر ګام له خوشال سره:

د استاد محمد اصف صمیم یو څېړنیز او تحلیلي اثر دی چې د خوشال بابا پر ژوند ژوره څېړنه کوي، دا کتاب پر ۱۳۷۸ل کال د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې- جرمني له خوا په پېښور کې په ۱۲۰ مخونو کې د یو زر ټوکو په شمېر چاپ شوی دی. په دې کتاب کې خوشال او کتابونه، خوشال او شاعران، خوشال د ژبې ټوپک، خوشال او قرآن، ګام پر ګام له خوشال سره او یو شمېر نور مسایل څېړل شوي دي.

۲۶ -خوشال خان د مغلو په دربار او د ادب په ډګر کې:

دا د شیریندل ګردیوال مونوګراف دی، چې په دې کې د خوشال لنډه پېژندنه له مغولو سره اړیکي او ادبي کارنامې څېړل شوي دي. دا اثر پر **۱۳۵۲**ل کال لیکل شوی، خو تر اوسه لا چاپ شوی نه دی.

۲۷- خوشالخان ختک:

دا کتاب دوست محمد کامل مومند د خان پر ژوند او کلام، پر (**۱۹۵۱**) م کال په اردو ژبه لیکلی دی. (۴۱۲) مخونه لري او (اداره اشاعت سرحد) پېښور، چاپ کړی دی.

۲۸- خوشال خان اور اقبال:

دا کتاب عبدالصمد خان په اردو ژبه لیکلی، دبابا پښتو اشعار هم ورسره مله دي. پر ۱۹۴۰م کال د پېښور منظور عام پریس کتابتون چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړې دی، (۳۷۲)مخونه لري. لیکوال په کې ددې دواړو شاعرانو پرتلنه کړې ده.

۲۹- تعلیمات خوشال:

په دې نامه، میر عبدالصمد خان یو کتاب په اردو ژبه کې لیکلی دی، دا کتاب د عکاس پرنټرز پېښور له خوا پر ۱۹۷۸م کال چاپ شوی دی، (۹۴) مخونه لري او د خوشالخان د کلام پر ځینو اړخونو په کې څېړنه شوې ده.

۳۰- خوشال خټک کا مختصر تعارف:

دا کتاب پورفیسور پرېشان خټک په اردو ژبه لیکلی دی. د ۱۹۸۰م کال د مارچ پر میاشت د اباسین ارټ کونسل پېښور له خوا چاپ شوی دی، دې کتاب کې د خوشال پر فکر و فن خبرې شوې دي.

۳۱- پشتنو کا عظیم شاعر خوشال خان خټک:

دغه کتاب پروفیسور نعیم تقوي په اردو ژبه لیکلی دی. (۱۹۲) مخه لري او پر ۱۹۸۱م کال په تجارتي پریس ناظم اباد کراچۍ کې چاپ شوی دی. په دې کتاب کې د خوشال د ژوند و فن په باب خبرې شوي دي.

۳۲- پشتون کون؟

ښاغلي پروفیسور پرېشان خټک لیکلی او پر ۱۹۸۴م کال د خوشال ریسرچ سیل له خوا چاپ شوی دی. ټول ۲۲۰ مخه لري او په اردو ژبه یې لیکلی دی، په دې اثر کې د پښتنو د اصل ونسل په باب د بېلابېلو نظریو جاج اخیستل شوی او بیا د خوشال د ژوند په باب تفصیلي خبرې شوي دي.

۳۳- خوشالنامه:

دا د هغه سیمینار د لیکنو او نظمونو جونګ دی، چې پر ۱۹۸۰م کال د خوشال بابا درې سووم تلین په درناوي په اباسین ارټ کونسل کې جوړ شوی و، د امقالې په اردو ژبه دي، دا کتاب پروفیسور پرېشان خټک او خاطر غزنوي ترتیب کړی او ۲۸۰ مخه لري.

۳۴- د خوشال د کلام انګریزي ژباړه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

میجر راورټي د خوشال بابا سل غزلونه او نظمونه په انګریزي ژبه ژباړلي او خپاره کړي دي او تبصره یې پرې کړې ده.

۳۵- د خوشال خټک شعرونه:

اولف کیرو او یولن هاول دپویمزاف د خوشال خټک په نوم په انګریزي ژبه د خان د شپږویشتو غزلونو ژباړه کړې ده او خپل نظر یې پرې لیکلی دی، دا کتاب **۹۸** مخه لري او پښتو اکیډمي پېښور پوهنتون له خوا پر **۱۹۲۳**م کال چاپ شوی دی.

۳۶- دوست محمد کامل، اولف کیرو او یولن هاول دپویمزاف په شریک کوشش په انګرېزي ژبه یو اثر لیکلی، دې اثر کې د پویمزاف د خوشال خان خټک په باب خپله اختلافي څېړنه وړاندې کړې ده، دا کتاب پر **۱۹۲۸**م کال چاپ شوی ، **۱۵۷** مخه لري، د کتاب په سریزه کې د خوشال بابا پر ژوند وفن خبرې شوې دي.

۳۷- په ډنمارکي ژبه د خوشال بابا شعرونه:

د ډنمارک پادري جنیزانوالډسن د بابا اته ویشت غزلونه او نظمونه په ډنمارکي ژبه ژباړلي او دیو کتاب په بڼه یې خپاره کړي دي.

۳۸- په انګرېزي ژبه دخوشالخان خټک د کلام انتخاب دی چې غزلونه، قصیدې او نور په کې شامل دي، د سي-ای بډلف له خوا په انګریزي ژبه ژباړل شوي او د استفین او زامنو په اهتمام یې پر ۱۸۹۰م کال په **۷۴** مخونو کې چاپ شوي دي.

۳۹- لایف اینډ ورکس اف خوشالخان خټک (د خوشالخان ژوند او مبارزه):

دا یوه څېړنیزه لیکنه ده، چې د لاهور مېرمن خدیجه فیروزالدین د خوشال پر ژوند وفن، د ۱۹۴۰م کال په شاو خوا کې لیکلې ده اوبیا یې وروسته پرې له پنجاب پوهنتون څخه د دوکتورا درجه تر لاسه کړې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا لیکنه په انګریزي ژبه شوې وه، (۴۴۲) مخه لري، لومړنۍ برخه د خوشال له قوم او قبیلې، ژوند او جګړو او مړینې سره اړه لري او دویمه برخه یې د خوشال له اثارو او فن سره، دا لیکنه چاپ شوې نه ده، خو د خپل لومړیتوب او څرنګوالي له مخې ډېره ارزښتناکه ده. دا سې ویل کېږي چې علامه اقبال مېرمن خدیجې ته د دې لیکنې سپارښتنه کړې وه.

محمد اسمعیل یون سمسور ویب پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

څرنګه چې خوشال بابا یو عظیم او هر اړخیز شخصیت دی او دده ژوند او اند د هر اړخ څېړنه ډېر کار و زیار ته اړتیا لري، په لنډو څېړنو کې د هغه د ټول ژوند او فکر څېړل خورا ګران کار دی.

ما چې کله د بابا د اندو ژوند پر څېړنې پیل وکړ، نو دا راته لا زیاته څرګنده شوه، چې بابا د پوهې او هنر یو بحر دی، لیکوال یوازې دومره کولای شي چې ددې بحر پر یوې خوا یا یوې څپې خبرې وکړي او دزیاتو موضوعګانو له څېړنې او شننې تېر شي، هغه څه چې په دې اثر کې ما انتخاب کړي وو، هغه مې هم په لنډه او اجمالي ډول وڅېړل، ځکه ددې هرې موضوع پوره څېړل د یو ځانګړي اثر د لیکلو غوښتنه کوي. زما په دې لیکنه او هڅه کې به ډېرې نیمګړتیاوې وي او دبابا حق به مې نه وي ادا کړی. خو زما دا لیکنه لږ تر لږه دبابا له اند و ژوند سره د یوې ژورې مینې ښه او د خوشالپوهنې په برخه کې د نورو څېړنو او پلټنو لپاره یوه هڅه او هیله ده.

خدای (ج) دې وکړي هغه څوک چې دا اثر لولي، د خوشال بابا په باب د معلوماتو په برخه کې ورته ګټور تمام شي.

په درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

۱۳۸۰ل کال، کابل

اخځلیک

۱- الفت، ګل پاچا، ننګیالي پښتون،. پښتو ټولنه **۱۳۴۵**ل کال.

۲- انوارالحق، پښتو مجله، مارچ-مې ګڼه پېښور **۱۹۸۰** م کال.

۳- تسنیم ګلاب، پښتو مجله پېښور، **۱۹۸۰**م کال د مارچ-می ګڼه.

۴- ختک، خوشال خان، کلیات، لومړی ټوک دعلوموا کاډمي **۱۳۵۸**ل کال.

۵- ختک خوشال خان، دستارنامه، پښتو ټولنه **۱۳۴۵**ل کال.

۶- ختک، اقبال نسیم، اباسین مجله پېښور **۱۹۷۸**م کال اپریل-می ګڼه.

۷- روهي محمد صدیق، د خوشال کلیات، لومړی ټوک د افغانستان د علومو اکاډمي **۱۳۵۸**ل کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- رښتين، صديق الله، د خوشال ختک طبنامه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۵ل کال.
۹= رفيع حبيب الله، نسبنامه د خوشال خان ختک او افضل خان، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۰- رفيع، حبيب الله، دخوشال خان ختک ختکنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۱- رفيع، حبيب الله، دخوشال خان ختک وصيتنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۲- رفيع، حبيب الله، دخوشال خان ختک هندکوهنامه، لاهور ۱۳۸۰ل کال.
۱۳- رسا، سيد رسول، ارمغان خوشال پېښور، ۱۹۲۴م کال.
۱۴- شينواري، حمزه، ننگيالی پښتون، پښتو ټولنه ۱۳۴۵ل کال.
۱۵- صميم، محمد اصف، گام پر گام له خوشال سره، د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه–جرمني، پېښور ۱۳۷۸ل کال.
۱۲-عثمانوف، عارف، ننگيالی پښتون، پښتو ټولنه ۱۳۴۵ل کال.

محمد اسمعيل يون سمسور ويب پاڼه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library